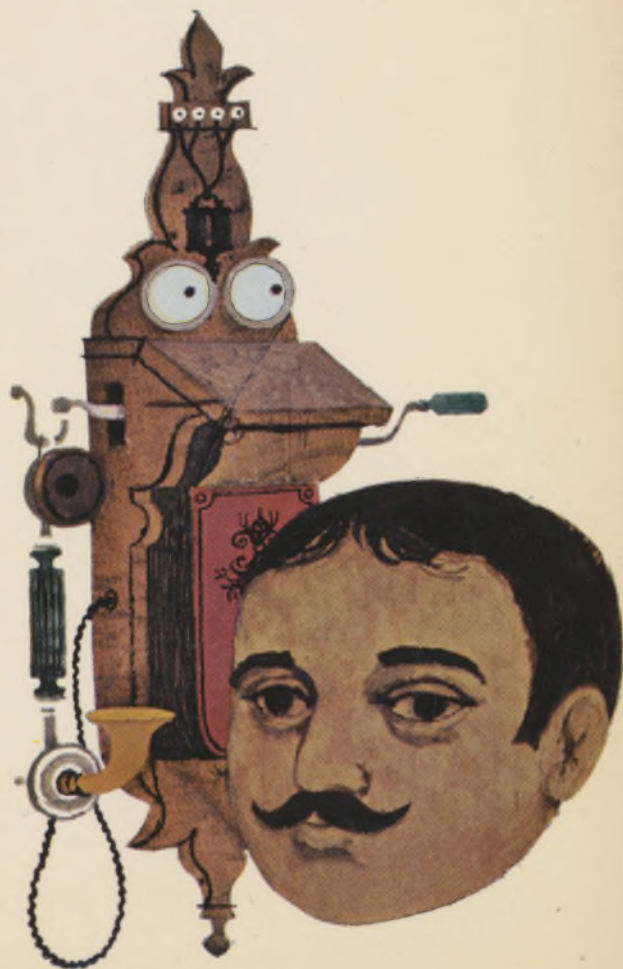

IZZUDAAR

de beste verhalen van

M.WERTHEIM

IZZUDAAR

aan het eigenen aan
uitgevoerd - 1. 1. 1.

M. WERTHEIM

IZZUDAAR

en andere verhalen

Geïllustreerd door Eppo Doeve

ELSEVIER
AMSTERDAM/BRUSSEL
MCMLXVII

Van dezelfde schrijver verschenen bij Elsevier

ISAÄC DE FUENTES
VORST VAN DE BALLINGSCHAP
PRENTEN AAN DE GALG
DE SOETE BAZINNE
DE LAATSTE LEVANO
BANVLOEK

Omslagontwerp

FRISO HENSTRA

© N.V. Uitgeversmaatschappij Elsevier, Amsterdam/Brussel
D/1967/0199/5

Niets uit deze uitgave mag worden veeveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

INHOUD

Izzudaar	7
Man en paard	19
Ijzeren Bertus	31
Dode Pieter betaalt zijn verlies	41
Broodje brievenweger	53
Pin-up girl	65
Macchiavelli in de kelder	77
De jonge heks	87
De nacht van de komeet	97
Vuurdoop	109
Muurbloem, kom op	127

IZZUDAAR

Onophoudelijk en steeds dringender klopte de nieuwe tijd op de winkel deur van Simon Rosenheimer en wekte vooral Simons vrouw, de kleine sierlijke Jachet.

Toen zij eens was teruggekeerd van een bezoek aan de hoofdstad, had zij een gewaagde verandering doorgedreven.

Jaar na jaar hingen de confectiejaponnen aan houten knaapjes en leken op de deerlijk omgekomen vrouwen van Blauwbaard. Maar nu deden wassen poppen hun intrede. Zij stonden in het gelid en het was alsof de Burgers van Calais hun lot afwachtten in Simons etalage.

De nieuwe tijd wist van geen ophouden. Jachetjes overmoed groeide, zodat de expositie steeds gewaagder werd. Een pop zat nu op een gouden stoeltje, een andere lag bevallig terneer, weer andere plukten het geheim des levens uit de lucht. Er waren nog wel ondergoed en korsetten tussendoor verwerkt op uitdrukkelijk verlangen van Simon, maar Jachet beidde haar tijd. Rukje na rukje tot het einddoel, zodat hij het niet merken zou, want met een man moet men tóch oppassen.

En Simon, voor zijn vrienden Sjimme, Rosenheimer wilde opeens ook iets doen. Er moest een telefoon komen. Zijn moed was niet spectaculair, daarom wachtte hij tot Jachet weer een paar dagen logeren ging bij haar moeder in de hoofdstad.

Zij kwam terug, juist op het moment dat de werklieden hun tentje hadden afgebroken en de straat weer dicht geplaveid. De winkel stond vol klanten en kennissen en iedereen vroeg zich af met wie Sjimme zo nodig telefoneren moest. De klanten kwamen vanzelf en

de leveranciers uit de hoofdstad liepen de deur plat om de solide, wat dromerige Simon Rosenheimer veel, heel veel, te verkopen.

Jachetje zei niets. Maar Sjimme zag genoeg aan haar opgetrokken wenkbrauwen en de mooie, nu fonkelende ogen. Hij had voor de gelegenheid zijn trouwpak aangetrokken, want hij had gevoeld dat deze mijlpaal in zijn leven niet voorbij gegaan kon worden op trijpen pantoffels en een lustre jasje aan.

De telefoon hing aan de muur, de microfoon vooruitgestoken als een varkenssnoetje, het hoorapparaat ernaast als een zwart dobbelaarsbekertje. Vol ontzag, maar niet muisstil keek de volle winkel toe hoe Sjimme Rosenheimer het achttiende nummer van het plaatselijke telefoonnet werd.

Simon Rosenheimer draaide heftig aan een hendeltje, drukte het bekertje tegen zijn oor, borg zijn snorren en zijn mond bijna op in het varkenssnuitje. De toeschouwers hoorden pruttelen en iets van gowgowgow. Sjimme stamelde een nummer waarmee de telefoonjuffrouw hem in de hoofdstad verbinden moest. Daarna wachtte men. Het werd zo ongeveer een staande receptie, er werd gelachen en gebabbeld en al die tijd wachtte Sjimme zenuwachtig bij het toestel alsof hij aan de kaak gesteld was. Jachetje was alweer druk aan het verkopen, haar reiskleding nog aan. Men moet het ijzer smeden als het heet is. . .

Toen rinkelde de bel. Het publiek keerde zich naar het toestel, werd zo stil als bij het opgaan van het doek voor een tweede akte van de Italiaanse opera.

Simon stamelde iets in het varkenssnoetje, keek benauwd en hulpzoekend achterom. Maar de menigte was ijzig, de gladiator moest zijn werk doen... en goed!! Weer gepruttel en gowgowgow en Simon benauwd voor het toestel. Toen riep hij verward 'Izzudaar?' Verder kwam het niet. Het bleef gowgowgow en het werd geen gesprek. Er werd gegrinnikt en teleurgesteld verliet men de winkel... de gladiator had gefaald!! Jachetje snelde huilend de trap op, naar het bovenhuis. Die schlemiel, die dromerige beeldjessnijder, daarop

was zij verliefd geworden Gott oh Gott!

Voor de deur riepen twee dikke lacherige vrouwen elkaar toe: 'Nou jij... hebbie gehoord?... IZZUDAAR!!'

Sinds die dag was Simon Rosenheimer geen Sjimme meer. Men ging kijken bij Izzudaar, men kocht bij Izzudaar, men maakte chicanes bij Izzudaar. Izzudaar werd een begrip. En Jachetjes snelle zaken-verstand had spoedig het voordeel begrepen. Welke manufacturier had zo'n krachtige lokroep? Izzudaar of Maison de Paris... wat een verschil!! De dag tegen de nacht! En zij beurde opgewekt de zaterdagavondontvangsten.

Op een dag vertrok Simon, na politiekerig gevele van Jachetje over zijn ontluikend koopmanschap, voor een reis naar Brussel. 's Avonds belde hij op om verslag uit te brengen over zijn inkopen.

'Ben je nog boos? Heb ik goed gezien? Men kan in de nieuwe eeuw toch niet meer zonder telefoon...? en is het geen wonder?' vroeg hij op de hem aangeboren zachte toon.

'Ja...,' antwoordde zij wat aarzelend, 'het is alsof je me een zoen geeft. Gein! met een mond zo dun als een draadje en kilometers lang.' Brussel maakte hem overmoedig en toen hij de volgende dag weer opbelde, opperde hij om door te reizen naar Parijs. Even werd Jachetje overrompeld door de gedachtenassociatie Parijs-Sodom en Gomorra, maar de bevrijdende overpeinzing dat Sjimme niet knap was en erg timide tegenover vrouwen, had haar gerustgesteld. Maar waarom zij onverbiddelijk 'Nee...' had bevolen wist zij niet en na haar zilveren bruiloft wist zij het nog niet.

Meegesleurd door de vaart der zaken snelde zij naar de drukker. En deze drukte op vijfhonderd roze velletjes en twaalf grote blanke bladen, dat Izzudaar het allernieuwste uit Parijs verwachtte en dat men komende week zich de ogen kon laten verblinden. Dat van Parijs was gekocht, maar Jachetje stelde zich gerust met de gedachte dat Sjimme had willen gaan. En gedachte en daad zijn bijna hetzelfde, peinsde zij wijsgerig en knikte daarbij nadrukkelijk.

Op de afgesproken avond keerde Simon terug. Bij de controle in het stationshalletje stond een jongetje en deelde bedrukte velletjes uit

aan de late reizigers. Ook Simon werd een blad in de hand geduwd. Eén blik en hij las de koeieletters: IZZUDAAR. Hij keek op. Naast de uitgang een groot blank vel tegen de muur geplakt, als eerste en enige poster. 'IZZUDAAR verwacht u!! Izzudaar kleedt u als een vorstin voor het weekloon van een werkvrouw.'

Hij zuchtte en keek nog even schichtig rond. Ook bij de ingang hing een poster. En zijn lieve Jachetje had toch ook zijn wil, dat het klein-vak niet verwaarloosd mocht worden, gerespecteerd. Daar stond gedrukt: 'Textiel voor heel uw leven. Ook voor slabbetjes en rouw-goed... naar IZZUDAAR!!!'

Simon Rosenheimer knikte weemoedig en gelaten. Ook die drukker zou het heel ver brengen sinds Jachetje hem had laten proeven van de zonde der ritmische demagogie. Stil besteege hij het huurrijtuig, dat het zorgzame Jachetje naar het station had gedirigeerd en tuurde op het roze velletje in zijn hand.

De volgende morgen ging hij de post halen, volgens zijn vaste gewoonte. En in zijn straat teruggekeerd, wilde hij, ook volgens zijn gewoonte, plezierig verwelkomd worden door de vertrouwde aanblik van zijn etalage, die zijn vader zaliger had laten bouwen. Onder grootvader Rosenheimer was de deur in het midden en ter weerszij twee vooruitstekende biedermeier uitstalkasten. Maar vader Rosenheimer, zoals vele kooplieden eens besprongen door een drang naar zakelijke zelfvernietiging en wederopstanding, had laten uitbreken en opbouwen. De deur links en rechts de grote spiegelruit. En op die ruit was geschilderd 'Simon Rosenheimer, manufacturier'. Was geschilderd... geweest! Nu stond er 'IZZUDAAR. Haute couture'.

Minutenlang bleef hij sprakeloos... weg die oude vertrouwde naam... grootvaders naam, vaders naam, zijn naam. Wég... vervangen door een hoon, een bespotting, een stuntelige uitdrukking van een door spanning overheerst, bedeesd man.

Dit keer had Jachetje het niet makkelijk. Met de woede van de getergde timide mens wilde hij een stoel door de ruit smijten, maar de vereende krachten van Jachet en de winkelmisjes temden hem. Jachetjes kreet: 'Sjimme... honderd gulden kost een nieuwe ruit!'

deed de rest. Twee dagen sprak hij niet tegen haar en zij kreeg hem pas met bijzondere voeding weer gewoon. Na de derde maaltijd, gekookte tarbot met geweldige boter, capituleerde hij. Izzudaar bleef! Op de ruit, in de stationshal, op de reclamebiljetten. Jachetje dreef haar robot steeds verder. Izzudaar kwam in de provinciale krant. Izzudaar reed mee op de beschilderde huifkarren van de boden en drong zo de provincie in.

Sjimme Rosenheimer werd somber, bemoeide zich steeds minder met de zaken. Hij sneed steeds meer beeldjes in hout, boetseerde in klei en bakte in de oven, op vrijdag soms naast de boterkoek. Dan klemde Jachetje haar kaken opeen en lustte 's avonds geen koek. Maar Simon en Jachetjes huwelijk was voor de familie een harmonie. Hun welvaart steeg, hun bankrekening werd steeds forser... en Jachetjes energie al maar vuriger.

Op een dag wilde Simon naar de hoofdstad reizen. 'Koop maar niets, we hebben genoeg,' zei Jachetje ongerust. Want zij was bang voor zijn vakkennis, die niet met de tijd was meegegaan en het kostte haar steeds meer moeite om zijn stropen uit te verkopen. 'Ik ga niet om in te kopen,' antwoordde hij stug. Opgelucht maar argwanend en niet te spreken over dat geheimzinnige reisgedoe, zei ze toch:

'Veel plezier dan, ik zal wachten met het avondbrood.'

'Ik ga niet voor mijn plezier.'

'Nou, dan geen plezier, maar gezond weerom.'

Hij knikte gelaten en toen hij vertrokken was, werd zij bezorgd en had een beetje wroeging omdat zij hem zijn plaats ontstolen had. Maar mag een vrouw de leiding nemen als haar man een conservatieve dromer is? Dat mág! Schlemiel in zaken, wilde ze eerst voor zich heen mompelen, maar zij beet op haar lippen. In de stad zocht hij de rabbijn op. Ernstig en vol belangstelling luisterde de zieleherder naar Simons verhaal. Daarna was het lange tijd stil, terwijl de rabbijn de ogen gesloten hield en over zijn baard streek. Toen hij Simon weer aankeek was er een eigenaardige vonk in zijn blik. Maar

Simon was te eerbiedig gestemd om er aandacht aan te schenken. De rabbijn zei:

‘Nebukadnezar... Salmanassar... Caesar. Namen van grote veroveraars en gewelddenaars. En die namen eindigen op een a en een r. Nebukadnezar... Izzudaar, het klinkt als een dreiging en iets groots. Het kon de naam zijn van een Perzisch koning. Simon Rosenheimer, er is je een zoetelijke naam ontnomen en je hebt een strijdbare teruggekregen. Het Opperwezen heeft wel heel duidelijk Zijn doel geopenbaard. Groot en rijk zul je worden. Izzudaar... slechts een naam in onze ogen, maar een van Zijn machtige middelen om een goed mens te belonen. Mor niet meer en aanvaard dit geschenk.’

Toen boog de rabbijn zich weer over zijn studieboek en kuchte even achter zijn hand, het was alsof hij een glimlach verborg. En het onderhoud was ten einde.

De jaren vergleden, naar de aard der jaren. Wanneer Simon en Jachetje inkoopreizen ondernamen, werden zij in het begin nog wel begroet als meneer en mevrouw Rosenheimer... van Izzudaar. Maar in de loop van de tijd werd het meneer en mevrouw Izzudaar. Simon Rosenheimer was zakelijk begraven, maar door het hele land verzezen de winkels van Izzudaar.

Nog meer jaren schaarden zich in de rij, die geen einde zal hebben. Zij verhuisden naar de hoofdstad. Twee zoons leerden in Parijs, Londen en New York het vak. En op een dag beval de ontembare Jachetje, dat Izzudaar een N.V. moest worden. Simon president-commissaris, de zoons directeuren... en Jachetje? Niets... alleen maar het kleine, grijze, sierlijke, perfect geklede vrouwtje op de achtergrond.

Nog eenmaal vlamde Simons weerstand op. Hij wilde een atelier kopen, dat zijn naam moest dragen, Simon Rosenheimers Confectie. Gelaten knikte Jachetje toestemmend. Zonde van het geld, maar

hij was de man en zij maar een vrouw, wier zakelijke transacties door hem moesten worden goedgekeurd. Tot machtiging en bijstand; als hij dat bij de notaris of de bank neerschreef, klopte het in haar hals van ergernis en had zij rode vlekken op de wangen.

Het confectie-atelier werd een strop, zoals Jachetje had voorzien. Bij de koop had zij de accountant in het oor gefluisterd: 'Schrijf maar direct af. Voor een gulden op de balans is het nog een sof. Wij moeten kooplieden blijven en niet fabriceren.' En toen Simon dan eindelijk besloot het atelier te liquideren, had hij een vaag gevoel dat er iets niet in orde was met de naam Rosenheimer. Er zat geen 'mazzel' aan.

De tweede grote oorlog woedde. Jachetje was nog steeds de energiebron voor haar toch wel kundige zoons en de duizend man personeel. En haar taatheid en inzicht, haar scherpe verstand en het vergaarde geld redden hen allen van de gaskamers. Na de oorlog bemoeide Simon Rosenheimer zich steeds minder met de zaken. Hij ging bijna volledig op in zijn beeldjes en maakte er die van groot vakmanschap getuigden. Zijn kleinkinderen waren een stuk van zijn leven geworden en hij leek tevreden.

Op een dag voor Kerstmis kwamen zijn kleinzoon Simon en zijn kleindochter Mirjam om met hem winkels te gaan kijken. Als goede joden zouden zij straks hun Chanoeekafeest vieren, maar in de kerst-etelages mochten zij gerust hun cadeaus uitzoeken. De kinderen liepen ieder aan een zij en omklemden zijn hand. Mirjammetje neuriëde en huppelde zo nu en dan, Simon kleinzoon was ernstig. Naar de aard van zijn grootvader. . .

'Gaan we straks taartjes eten?' vroeg het meisje en vleide haar wang tegen zijn hand.

'Natuurlijk gaan we taartjes eten. Met oma. Oma komt ons tegemoet,' zei Simon en was opeens dankbaar voor de rust van de oude dag, met aan zijn zij het beginnende leven.

Het was druk in de straten. Overvloed van licht. Luxe opgestapeld in alle etalages. Lichtreclames flitsten aan en uit. Opeens zei Simon

kleinzoon: 'Opa, kijk... dat zijn wij,' en hij wees naar een geweldige lichtreclame op een dak. Vlamvend stond het tegen de donkerwordende hemel 'IZZUDAAR kleedt u als een vorstin'.

Simon Rosenheimer stond stil en staarde. De kinderen keken vragend op.

'Zijn wij dat? Opa? 't Is nietes!' riep Mirjammetje, 'wij zijn Rosenheimers.'

't Is welles, we zijn Izzudaar,' en Simon kleinzoon stampte van boosheid.

'We zijn allebei,' zei grootvader somber.

'Waarom Izzudaar als we Rosenheimer zijn... ik blijf tóch Rosenheimer,' hield zij vol.

'Het is een lange geschiedenis, kinderen. Later als je groot bent.'

Simon Rosenheimer maakte de zin niet af. Hij staarde maar naar die aan- en uitflitsende lichtreclame. De kinderen keken beurtelings naar hem en naar het licht.

'Opa... je huilt!' riep Mirjammetje.

'Dat is geen huilen... dat is van de kou. Niet... opa?' verdedigde hem de kleinzoon.

Simon Rosenheimer antwoordde niet. Zag daar tegen de hemel zijn leven. Voelde nu, op zijn zeventigste jaar, dat hij geen koopman was, dat hij er nooit een was geweest, dat hij beeldhouwer had willen zijn. Zag de jaren terugwentelen. Jaren van ijzeren discipline onder de kleine hand van de sierlijke Jachetje. Hoorde weer zijn stuntelige antwoord in die telefoon, dat zij had aangegrepen om er welvaart uit te puren. Jachetje, die haar aard van koopmansdochter nimmer had verloochend, maar hem had gebrandmerkt als een schlemiel, die aan haar tafel had meegegeten.

'Kom nou, opa,' drong Mirjammetje aan.

'Nog even, m'n kind. Opa kan niet meer zo veel lopen. Even rusten.'

'Oh...,' zei ze bedeesd.

En hij hoorde weer de woorden van de rabbijn. Nebukadnezar... geweldenaar... Izzudaar. Zag nu duidelijk dat ogentwinkelen en de hand, die de glimlach verborg. Nu, als oude man, zag hij wat een eerbiedige jongeman niet durfde zien.

'Is het nu over, opa?' vroeg Simon kleinzoon bezorgd.

'Ja... het is over. Alles gaat over, m'n jongen. Alles.'

Hij keek neer op de kinderen. Naar Simon kleinzoon Izzudaar, naar Mirjam Rosenheimer, die trots was op haar naam. Toen vooruit... en zag in de verte het kleine, kittige, sierlijke, grijze dametje. Jachetje, die kwam om mee te gaan taartjes eten. Als altijd op de minuut.

'Daar komt oma,' zei Simon Rosenheimer. En voor het eerst van zijn leven dacht hij dat hij haar haatte en hij bad stilletjes om vergeving. En hij keek al maar naar de lichtreclame. Aan... Izzudaar... uit. Aan... Izzudaar... uit. Aan... uit... aan... uit...

De kinderen trokken hem mee. En hij liep. Zijn kin beefde...

MAN EN PAARD

Over de landweg sjokte, wat onvast, een bejaarde boer. En achter hem, aan een touw, een oud, zwaar Brabants paard. Het had dikke blonde haarbossen aan de benen, die als witte sokken over zijn hoeven stulpten. Witsok hadden de kinderen hem gedoopt, Witsok van boer Van Hout.

Witsoks hoofd was diep gebogen, de trouwe wijze ogen staarden naar de zandige grond. Zijn lip hing wat onderuit, het verscherpte zijn trieste beeltenis.

Plotseling gooide Witsok het hoofd omhoog zodat het touw strakte en de boer ervan schrok: 'Waarom wil je nog rijker worden, boer Van Hout?'

Man en paard stonden stil. Even sloot de boer zijn ogen, zijn hart bonsde. Ook duizelde hij een moment van die onbekende schrik... een paard dat sprak!! Toen kwam de angst en hij beefde.

'Je hoeft niet bang te zijn, baas. Waarom zouden er geen sprekende paarden zijn? De Schepper heeft zoveel gemaakt waarvan jij niets weet.'

'Wat zei je?' fluisterde de boer en wiste zich het zweet van het voorhoofd. Zijn lichtblauwe ogen knipperden onzeker voor die bruine Witsok.

'Ik begrijp dat ik niet duidelijk spreek. Maar, baas, jij zou het ook niet zo best meer kunnen als je jarenlang een bit in de mond had moeten dulden. Een waaraan jij of je knechten zo gemeen konden rukken. Maar goed... aan het einde van alles is men vergevensgezind, ook de paarden! Ik wilde alleen maar weten waarom je me naar de vilder brengt... naar de slachtbank, het schavot!! alsof ik een bandiet ben.'

'Je kunt niet meer werken,' antwoordde de boer, nu rustig, 'en wij mensen zeggen: 'Wie niet werkt, zal niet eten.' Daarbij, je hebt me honderden guldens gekost en je vlees en je huid en je beenderen betalen me daarvan nu iets terug. Te weinig, dat geef ik toe, die schavuit Vermeer is meer koopman dan slager.'

'Dus Vermeer,' fluisterde het paard en krabde de grond met een voorbeen, 'dus die kletsende vent met zijn rode haren. Een vilder met rood haar... een harmonisch beeld. Wat een einde, wat een levenseinde.' En Witsok zwaaide met het hoofd, zo treurig was hij nu.

Boer Van Hout had zich hersteld van de schrik. Zo gauw mogelijk moest dat vreemde, behekste beest weg... een sprekend wijsgerig paard bijna zestien jaar om je heen!... niet te geloven en beangstigend. Hij versnelde zijn pas. Witsok hijgde, een huivering rimpelde snel de huid van zijn flanken. De boer keek weer om en riep gejaagd: 'Hijg niet zo, beest!'

'Jij zou ook hijgen als je levend naar de begraafplaats werd gebracht. Misschien gebeurt dat nog wel. Er zijn meer dronkaards schijn dood begraven.'

'Hou je bek beest, of ik zal je met de zweep ranselen!!'

'Die heb je thuis gelaten. Je dacht zo... een oud paard sjokt wel gehoorzaam mee naar de vilder.'

De boer stond stil. Met het einde van het touw sloeg hij Witsok tegen de flank. Het paard steigerde, plantte toen zijn voorbenen ferm op de grond en sloeg achteruit. Hij leek opeens niet meer oud, maar fors en krachtig.

'Held!!' zei het paard verwijtend, 'dat was zatlappenbravoure. Maar na zes brandewijntjes met suiker en drie glazen bier wel begrijpelijk. Kijk maar niet zo verbaasd. Ik had alle tijd om ze te tellen, toen je me bij het venster had vastgebonden. Je bent altijd lang in de herbergen, want je hebt ellenlange verhalen met alleman. Van mijn bloedgeld zal je er straks wel weer ééntje nemen. Eéntje nemen, dat was je lijfspreuk.'

'Wil je zwijgen!!!' krijste de boer, stampte van drift en sloeg weer. 'Het laatste woord is aan de veroordeelde, baas. Ik blijf praten tot

aan het schietmasker. Tenminste, ik hoop, dat die rooie Vermeer dat bezit . . . en gebruikt.'

De boer antwoordde niet meer, schopte Witsok tegen de voorbenen. Het paard steigerde weer. Zo op z'n machtige achterbenen was het imposant en de boer keek met ontzag naar hem op terwijl hij uitweek en nauwelijks nog het touw kon vasthouden. Witsok leek nu zo sprekend op het paard van het standbeeld in de stad. Hij hinnikte en werd nu werkelijk vechtlustig. Hij steigerde steeds weer en schopte, schudde z'n hoofd en hapte naar het touw en de hand van de boer. Opeens riep de boer:

'Er zit een vent op je rug, beest!'

'Je bedoelt een kerel, boer,' zei het paard waardig en weer rustig.

'Vent of kerel, wie is die man op je rug. . . op mijn paard,' brulde de boer.

'Men schreeuwt niet in het bijzijn van de hertog, boer,' vermaande het paard.

De boer zwaaide onvast op zijn benen, het zweet brak hem weer uit. Dat gekke sprekende paard was al erg, maar nu ook nog een vent op zijn rug, die er niet af wilde, al probeerde de boer hem nog zo hardnekkig uit de zadel te wippen.

'Nu ben je weer groen van angst, hè,' treiterde Witsok, 'sla hertog Floris nu ook eens met dat touw. Toe dan! Held!!'

Weer steigerde Witsok en de boer zag het opnieuw. Zijn Witsok met die man, zij waren het ruitersstandbeeld voor het koninklijk paleis. 'Hoe . . . hoe . . . komt de hertog op je rug? Hij is toch al vierhonderd jaar geleden gestorven?' riep de boer.

'De hertog is gesneuveld, niet gestorven,' antwoordde het paard beledigend.

'Ken je de hertog?'

'Nee, natuurlijk niet. Maar een voorvader van mij was zijn oorlogsros. Een edele hengst! Geen rusting was hem te zwaar. Als hij met dreunende draf op het slagveld verscheen en hinnikte, dan volgde één juichkreet van de ban en het donderde en dreunde onder de hoeven van de aanvallende paarden. Wat is er van onze stam ge-

worden! Een karrepaard, een zwoegende ploeger, een ruïn!

Man en paard zwegen, beiden hadden hun gedachten. Witsok stampte ongeduldig, zwaaide met het hoofd. En begon te lopen.

'Maak het kort, baas. Volgens mensenmanier. Dan kun je op die tractor klimmen, dat stinkende stomme ding. Dan kun je vlugger en nog meer grasland scheuren. Weet je, boer, telkens als ik een voor moest trekken in oud weideland heb ik gehuild. Gescheurd land, dat is een bloedende wonde in de huid van de aarde. Heb je wel eens opgemerkt, baas, hoe die aarde zelf steeds weer probeert haar gruwelijke wonden te genezen? Dat noemen jullie dan overwoekering van onkruid. Maar er is geen onkruid, dat kent God niet.'

De boer liep voort, Witsok sjokte achter hem aan. Zijn hoofd hing dieper en schommelde in cadans met z'n stap. Zijn onderlip trilde. Na een tijdje zei de boer: 'Dat van dat onkruid... ja... dat was een scherpzinnige gedachte, beest. Maar de mens moet eten en er is geen bouwland genoeg.'

'Er is nooit genoeg voor de mens. Nooit. Door zijn gulzigheid en geldgier maakt hij te veel en draait het door en gooit het op de mesthoop. Soms vreten die domme koeien ervan, maar ik heb me nooit bezondigd. Voor mij was er alleen het gras en de aarde was tevree met me, omdat ik de grasmat eerbiedigde. En steeds en steeds gaf de aarde mijn dagelijks voer.'

Zij spraken niet meer en liepen voort tot dicht bij de stad. Daar stond een oude herberg onder hoge groene bomen. Het was er koel en weemoedig vredig. En de bomen ruisten een opgewonden fluistering over dit mens en dat dier.

'Even wat drinken, beest. De weg was lang en van al dat praten wordt men dorstig. Wil je water, Witsok?,' zei de boer vriendelijk. 'Nee... over een uur ben ik toch geslacht.'

'Wil je haver? Als laatste maaltijd?' drong de boer aan.

'Ik wil alleen maar rust, baas.'

'Luister, Witsok. Het zit me hoog in de keel. Ik ga dat verdriet nu wegspoelen met één glas bier. Het is voor mij net zo hard, maar het is allemaal zo duur en ik kan geen paard en óók nog een tractor betalen. En dan... de boerin heeft ook nog iets te zeggen. Veel te

zeggen... en dikwijls. Wil je dat begrijpen, Witsok, een zuinige boerin, die veel en dikwijls en luidruchtig iets zegt.'

'Ja... ik tracht het te begrijpen. Een radio, en een televisie en de ijskast van de boerin, die tellen méér dan een aftandse ruin. Ga nu, mens, en drink. Ga nu en omkleed je wreedheid en lafheid niet met drogredenen.'

Witsok stampte vermoeid toen de boer hem vastmaakte aan de ijzeren ring, waaraan eeuwenlang honderden paarden gebonden waren. Toen de boer op de drempel stond riep het paard: 'Bedrink je niet te zwaar, want dan bedriegt straks die rooie vilder je met het geld. En lonk niet naar die jonge waardin. Al is de boerin lelijk naar lichaam en ziel... je bent getrouwd.'

'Ik zal je niet meer slaan, al heb je dat nu meer verdiend dan ooit. Ik blijf maar even,' antwoordde de boer mat.

Het werden uren. De avond begon te vallen. Witsok stond er maar met gebogen hoofd en sufte wat. Verjoeg met zijn staart langzaam en moedeloos de vliegen. Soms werd het lot hem te machtig, dan trilden zijn flanken weer en zijn lange onderlip en hij dacht aan vroeger. Aan z'n veulentijd naast moeder, aan de mishandelingen, aan het zware werk, jaar na jaar. Voorbij... een hard leven, maar tóch een leven waaraan hij hing. Omdat leven een inzetting Gods is. Toen kwam de boer terug. Waggelend, met waterige ogen. Hij scharrelde langs het paardelijf naar de ring en ontknoopte met moeite het touw. Zij liepen een eindje voort op de weg... de boer stond stil. Hij leunde tegen Witsok, keerde het gezicht naar het paard, drukte het tegen de hals en snoof met behagen de paardegeur en hilde.

'Dronkemansgegrien! Kom, maak voort, baas. Anders is de vilder ook naar de kroeg en moet je overnachten. Dat kost weer geld... geld... geld.' Witsok begon weer te lopen.

'Ho... beest... ho! riep de boer, 'beest, waar is de kerel? De hertog is weg!'

'Ja... hij heeft afscheid genomen. Hij wilde geen uren voor een ongure kroeg staan en hij kon niets meer voor me doen. Want je

land is geen bezit meer van zijn geslacht, je pachttheer is nu een koopman, die van het boerenleven niets begrijpt.'

'Witsok... , ik ben opeens zo moe in mijn benen. Ik wil op je rug zitten, net als de hertog.'

'Niks te zitten. Een boer op de afstammeling van een krijgsros? Ben ik nog niet genoeg vernederd?'

'Je bent een ruïn, Witsok, een zacht goed beest en géén oorlogshengst. Ik heb je als een ruïn gekocht, waar of niet? Je kan dáárom niet boos op me zijn. Toe, laat me op je rug zitten, net als de hertog.'

'Fleem maar tegen de tractor.'

'Toe, Witsok, ik wil naar de hoeve.'

'Is je geld op?'

'Ja.'

'En als ik je naar huis gedragen heb, brengt Theun de knecht me dan morgen naar de vilder? Want jij mag niet meer gaan van de boerin.'

'Breng me naar huis. Je moet een dronken mens geen beloften afpersen,' schreeuwde de boer opeens weer boos.

'Ik wil niets afpersen. Alleen maar weten waar ik aan toe ben.'

'Eerst naar huis.'

Bij een mijlpaal hield Witsok stil. De boer klom met moeite op zijn rug, maar viel er weer af. En nog eens en nog eens. Eindelijk hing hij op de rug van het paard. Zat als een zatzak en hij hikte soms en doezelde. Langzaam stapte Witsok de weg terug.

Na een tijdje schrok de boer wakker, voelde het vertrouwde, deinende, zware paardelijf en zijn warmte door zijn broek tegen de benen. Hij lachte, riep: 'Witsok, ik voel me als de hertog!'

'Uit jezelf of door mij?' ondervroeg het paard.

'Ik begrijp je niet, wat bedoel je daarmee?'

Het paard gaf geen antwoord. Domme dronken boer!

'Witsok, als ik nu de hertog was en jij je voorvader, zouden wij dan al dit land kunnen veroveren? Laten we de hertog en zijn oorlogshengst zijn!!'

'Het is majesteitsschennis, baas. En zet roven en geld eens uit je

hoofd. Maar goed, je bent een man en speels kind tegelijk. Hou je vast... de illusie is mooier dan de werkelijkheid! Hou je vast, boer... je wordt nu de hertog.'

Witsok wierp zijn kop in de hoogte en hinnikte uitdagend. Toen begon hij te draven en stampte als een oorlogsros, zodat de grond dreunde.

'Valt aan, ridders! Valt aan, mannen, vrije boeren! Volgt uw banheer!!!' riep de boer en sloeg Witsok kletsend op de zware bil en schopte hem alsof hij spoorde.

'Niet zo heftig, baas. Het is maar spel,' protesteerde Witsok, maar draafde en stampte uitgelaten.

'Vooruit Witsok... mijn ros! Daar is de vijand!! Leve de koning, valt aan, valt aan!! Uit de weg, addergebroed, hier is hertog Van Hout met zijn geweldenaar Witsok,' schreeuwde de boer en zwaaide links en rechts met zijn armen alsof hij een slagzwaard hanteerde. En Witsok hinnikte en draafde en stampte. En leefde in de illusie, zoals zijn baas.

'Witsok, mijn bloedbroeder, als mijn hertogin één woord durft te zeggen, als mijn wapenknecht Theun ook maar naar me durft kijken!! dan houw ik hem de kop af. Ah... Witsok, mijn trouwe ros, wij zijn onscheidbaar.'

'Morgen ben je weer nuchter. Een boer, hertog,' hinnikte Witsok, 'en dan denk je weer aan je geld. Dan is Witsok, het strijddros, weer goed voor de vilder en hobbel je weer op dat stinkdier, die tractor.' 'Nooit, Witsok, nooit. Dat doet een ridder niet, zijn trouwste maker zal sterven in de wei... eerbiedwaardig... op het malse gras. 's Winters zal je de beste haver eten in een warme stal. Dat zweer ik je allemaal bij mijn krijgsmanser!'

'Dank je, baas. En laat me niet meer naast die dooie tractor staan, want ik trap hem nog eens, dat hij niet weet hoe hij het heeft.'

'Toegestaan! Klerk, schrijf dat op als een privilege voor Witsok,' schreeuwde de boer.

Op het erf draafden zij rond. Witsok stampte uitdagend en de boer trompetterde door zijn handen tot hem de adem verging.

De boerin en Theun, de knecht trokken hem van het paard, droegen hem naar zijn stoel bij de lege haard. Daar sliep hij tot diep in de volgende morgen.

'Dat was een mooie beurt, gisteren. Al je zakgeld verdaan!! Vandaag komt de veewagen langs en die zal Witsok mee naar de stad nemen. Het geld zal ik de volgende week wel gaan beuren,' zei de boerin verbeten.

Boer Van Hout stak zijn handen diep in de zakken, keek grimmig naar de horizon, toen, mild, naar Witsok, die rustig graasde in de wei.

'Hij blijft hier. Tot hij sterft. En werken hoeft hij niet meer. Hij is oud en heeft het verdiend,' zei de boer beheerst.

'Heb je geld te veel?' meesmulde de boerin, 'dan had ik graag een nieuwe...'

'Voor onze levensavond en die van een oude ruïn heb ik genoeg. Hij blijft... en basta!'

Toen keerde boer Van Hout zich om. Ging naar de schuur. Stak z'n hand in een zak haver en liet het door z'n vingers glijden. Glimlachte en fluisterde: 'Tussen een hertog en een boer ligt maar een kleine afstand... slechts een ruig borreltje.'

En hij lachte zo daverend dat de mussen verschrikt opvlogen van de deel.

IJZEREN BERTUS

In één snelle, dagelijks geoefende ren schoot de portier toe uit zijn warme broeihokje in de hal van het ministerie. Hij boog voor Zijne Excellentie en nam, als een ervaren estafetteloper, het platte aktenkoffertje over van de koetsier.

Zijne Excellentie besteedde langzaam en zelfverzekerd de brede trap naar de eerste verdieping. De bode schoot als een tweede estafetteloper toe en droeg hoogmoedig én onderdanig het diplomatenkoffertje tot de deur van het werkvertrek, waar de kamerdienaar gereedstond als sluitstuk van de ceremonie.

De minister trad binnen. Onhoorbaar werd de deur achter hem gesloten. Bedachtzaam liep hij naar zijn bureau, om, zoals iedere dag opnieuw, te genieten van dat aangename zachte onder zijn voeten, het dikke Perzische tapijt. Toen hij had plaatsgenomen, keek hij opgewekt rond in de grote werkkamer met de donkere betimmering, het grote zeegezicht aan de muur, de empire-pendule op de gebeeldhouwde marmeren schoorsteen en het grote Louis XV-schrijfbureau waaraan hij zat. Hij glimlachte tegen het Kopenhaags porseleinen saterbeeldje, dat hem van achter het zilveren inktstel toegrijsde.

Dit was het, de hoogste sport van de ladder... minister-president. Hoger kon niet, hoger was revolutie en koningsmoord...

Hij sloot zijn ogen, iets dwong hem daartoe, als hij toch aan dat hogere dacht. Hij zag nu zijn leven weer eens. Dokterszoon uit een klein dorp. Als student naar de stad. Oproerige gesprekken en geheime vergaderingen in achterkamers van kroegen. Meester in de rechten. Dan in de gemeenteraad voor de roodgekleurde liberalen en met een volgende stap in de arena van de gladiatoren met de

mond, het parlement. Hier had hij op briljante manier zijn tegenstanders verslagen en voor hem had geen duim naar de grond gewezen.

De minister-president glimlachte weer, met harde ogen, en puntte omstandig zijn zuiverwitte generaalssnor. Liberaal hoorde bij de jeugd, bij witte haren een rotsvast conservatisme. Wee de staat waar de ouden weekhartig werden. Ah!! Vandaag ging het erom. Vanmiddag zouden de liberalen de aanval nog heviger voortzetten dan gisteren. Zwaar amendementgeschut zouden zij in stelling brengen. Hij lustte ze... met huid en haar zouden ze ook gegeten worden door zijn trouwe volgelingen... eh, medestanders natuurlijk. En wat was dat voor een week gedoe! Een vent die vermoord had ging voor de bijl of aan de galg, desnoods de kogel. Maar de dood, in ieder geval! Waar moest deze maatschappij heen als de doodstraf werd afgeschaft? Leven met een lijfwacht voor zijn slaapkamer en rolluiken voor de ramen? Wat hadden ze joelend gelachen, toen hij dit ernstig had betoogd. Maar al dat geklets van die Weense zielewroeters, je reinste kolder. De samenleving moest worden beschermd en niet de misdadiger. Basta!

Zijne Excellentie graaide verstoord tussen de stapels privé-brieven. Vluchtig taxeerde hij. Dit is een bedelbrief, die is van een oud studiegenoot... de kerel zoekt vast een baan... en deze is beslist van een huilerige oude weduwe die om recht smeekt. En dit, wat is dit?

Hij woog de grote gele enveloppe op de hand. Daar zat veel papier in, minstens een kwartier lezen en daartoe had hij nu werkelijk geen zin. Hij schoof de brief terzij. Moest er toch weer naar kijken. Vreemd, dat ding bleef de aandacht trekken. Even kijken dan... en bijna zeker de prullenmand in.

'Hé...', mompelde de minister-president, 'hé, dat is aardig! Mijn stamboom. Wie zou dat gestuurd hebben? Kijk, kijk, begint in 1523. Geen briefje erbij? Nee, niets, des te beter, hoef ik ook niet te bedanken. Tjonge, wat prachtig gekalligrafeerd. Kijk, kijk, vader, moeder, oma en grootvader... van moederskant en hier overgrootvader van vaderskant... waar kwam die vandaan? En hoe verdien-

de die betovergrootvader zijn kost? Schrijnwerker, niet zó, maar nette meester natuurlijk. En hier een Egbert Jan... onderstreept, waarom onderstreept? Hè... wat?

Geschrokken keek Zijne Excellentie de kamer rond, alsof er opeens een troep ambtenaren was binnengedrongen. Toen boog hij zich weer over de stamboom. Keek en keek, nog eens en nog eens. Prevelde: 'Egbert Jan van Turnhout, geboren de elfde van slachtmaand 1640, terechtgesteld de zesde van hooimaand 1701.' Terechtgesteld? Zijn voorvader, van wie hij in rechte lijn afstamde en wiens volledige namen hij droeg... terechtgesteld? Jachtig zocht hij nogmaals in de enveloppe of er toch misschien een slipje papier in zat. Niets.

De minister-president rees op en drentelde door zijn werkkamer. Van de deur naar het raam, van het raam naar de deur. En dat rijke zachte Perzische tapijt onder zijn voeten bemerkte hij niet meer.

Wie? Wie, voor de duivel had hem dit geleverd? Ja, geleverd, want in de onderstreping van dat woord zat het venijn, nog meer dan in het terechtstellen. 'Wie,' riep hij driftig. En alsof door deze uitroep een gordijn werd opgetrokken, moest hij kijken naar de saterkop op zijn schrijftafel. Het leek of dat ding begon te leven. Of het een gele gelaatskleur kreeg, of de wangen invielen, de neus langer en spitsier werd, de mond groter en honend. En de diepliggende ogen begonnen te gloeien. Dat beeldje leek op Geurt Engelman, de woordvoerder van de oppositie.

De minister-president hoorde z'n krakende, treiterende stem, die feilloos argumenteerde. Die honend kon lachen en maling had aan decorum en de excellenties. De Kamervoorzitter was vorige week nog energiek tussenbeide gekomen, toen Geurt Engelman uitriep dat het hele kabinet geen begrip had van de adel in 't woord excellentie en dat, als aanspreektitel voor de ministers, net zo goed het woord 'Knul' of 'Hannes' kon worden gebruikt. Groot tumult en eis tot terugneming van deze woorden. En Geurt Engelman weer: 'Goed, meneer de voorzitter, ik neem ze terug. Maar de geest kan ik niet meer pakken, die zwerft nu hier rond en is misschien al ont-

snapt en heeft zich genesteld in de rotatiepersen, die nu zoemen van plezier.' De ellendeling! En dat werd beschermd door politieke onschendbaarheid, terwijl men over zulke prachtige Huizen van Bewaring beschikte.

Zijne Knul de minister-president, Zijne Hannes de minister van Justitie!! Die oubliettes van de Franse koningen waren toch niet zó gek geweest.

De minister-president bette voorhoofd en wangen met zijn zijden pochet. Vanmiddag zouden ze zeker dreigen met het verwerpen van de begroting van Justitie, als de regering nog langer draalde met een voorstel tot wetswijziging. De doodstraf moest uit het strafrecht. En verwerpen van de begroting kon met hulp van die groep slappelingen uit de regeringspartijen, die nu ook tegen zouden stemmen door die ongelukkige rechtszaak van vorige week.

Hoe bestond het! Een uur na een terechtstelling begon de werkelijke dader te grienen van wroeging en bekende. Tableau voor de staande magistratuur en de peperdure deskundigen. De president van de vonnis sprekende strafkamer was van ellende en narigheid ziek geworden. 'Justitiemoord,' had Geurt Engelman gedonderd, 'weer iemand onschuldig terechtgesteld... de hoeveelste in de loop der eeuwen?'

Ja, peinsde de minister-president... ja, hoeveel in de loop der eeuwen. Zou... zou, misschien, nee hopelijk, mijn voorvader ook onschuldig zijn ter dood gebracht? Of zou hij werkelijk wat op zijn kerfstok hebben gehad? Roof of brandstichting of moord... echtbreuk? Moord? Uit drift of uit lust? Zou men dat kunnen overerven, moordlust? Men zegt dat om de zoveel generaties plotseling een zelfde type geboren wordt. Misschien was hij nu die reïncarnatie. Misschien liep nu in deze kamer dezelfde Egbert Jan van Turnhout. Hij, de wedergeboorte, misschien een brandstichter of een straatrover, die met zijn kornuiten de postkoets aanhield en dan de postiljon over de kling joeg en de reizigers uitschudde. Echtbreker misschien..., nee, dat kon niet... op overspel stond toentertijd alleen voor de vrouw de doodstraf... dat is wat anders, hè dames, dan te demonstreren voor kiesrecht en zich vast te ketenen aan de

heken van het parlement... onze papa's wisten wel anders met jullie om te gaan... rustig, rustig, dat zijn geen gedachten voor een modern man... dat zijn gedachten van een geweldenaar... dat zijn...

De minister-president nam weer plaats achter zijn schrijftafel. Nadenkend tikte hij met een briefopener in de palm van zijn hand. Hij moest dat geval eens laten onderzoeken. Bij Justitie bewaarde men zelfs nog processtukken uit de vijftiende eeuw. Het zou interessant zijn om te weten, wat er toen was gebeurd. Maar wie moest hij het vragen? Aan de minister van Justitie? Maar die ging zelf niet delven in die papierberg... hij zou er iemand mee belasten. En als die iemand ging praten?

Weer sprong hij op en drentelde. Het zweet brak hem nu werkelijk wat uit. Verbeeld je dat de pers... de pers!! er de lucht van kreeg door een tip. Die panthers, ze zouden hem bespringen en verscheuren. Wat voor koppen zouden ze met wellust bedenken, wat voor karikaturen zouden die politieke tekenaars op het papier smijten, wat voor zetduivels zouden de redacties loslaten om die de andere dag zoetsappig weer in het garcel te roepen? Die koppen! Minister-president afstammeling van lustmoordenaar??! Voorvader minister-president gehangen wegens straatroof?! En dan die tekeningen... hij, met een louche gezicht en toch sprekende gelijkenis... en natuurlijk bloed, dat van zijn vingers droop. Rood gedrukt, maar die extra-kosten hadden ze er graag voor over.

Oh, kon hij ze maar aan... welke dwaas had dat uitgedacht, vrijheid van drukpers... levenslang had die kerel moeten hebben. Nee, geen onderzoek, dan maar liever de onzekerheid megedragen tot het graf. Niemand wist immers iets, niemand? En die stamboom dan, die onderstreping? Er was iemand en dat was Geurt Engelman. Hij... met zijn kornuiten. Langzaam zou die bende uit zijn donkere hoek treden, uitzwermen, fluisteren, naar links, naar rechts... de afpersers!

Maar die voorvader hoefde toch geen schurk te zijn. Misschien hadden ze hem gepijnigd en had hij bekend waaraan hij part noch deel

had. Of de getuigen waren meinedig geweest... of de schout... of de baljuw... een prul in zijn ambt. Of de schepen, die het te harde vonnis dicteerde aan zijn griffier, had die morgen ruzie gehad met zijn vrouw. Alles was mogelijk geweest, de zwaarste misdaad, de eerlijkste onschuld. Misschien zat er tóch iets in die afschaffing... ja, ten slotte is men een christelijke natie en er staat geschreven: Gij zult niet doden. Maar heel veel orthodoxen schreeuwden om het hardst om handhaving, want er stond vroeger geschreven: Oog om oog, tand om tand... en dat van de bloedwreker...

Egbert Jan van Turnhout ging voor het venster staan. Hij gluurde door een kier tussen de vitrages in de brede avenue met het hoge geboomte... Stel dat het kabinet met een voorstel kwam, dat warm door hem zou moeten worden aanbevolen, hoe, te deksel, hoe kon hij zijn ommezwaai dan verklaren? Uit humaniteit? Zouden ze dat geloven van hem, die zijn hele leven de strenge regent was geweest... of... of had gespeeld? Het volk noemde hem IJzeren Bertus, uit angst? Of uit trots om de harde hand van een regent, HUN regent? Zoals een hond de hand likt van zijn meester, die hem sloeg? Zij zouden denken dat hij oud begon te worden, aftands, sentimenteel. Nee... niets anders naar voren brengen dan de rechtszekerheid van het individu, nu te meer na die pijnlijke gerechtelijke dwaling. Liever tientallen moordenaars in ons midden dan één onschuldig gehangene. Ja, dat was het antwoord, een prachtig antwoord, de rechtszekerheid tegenover de massale macht van de samenleving. Een stunt!! Jammer dat de verkiezingen pas over twee jaar zouden plaatsvinden...

De minister-president draaide voldaan zijn snor op. Met rustig denken, tot het einde toe denken, komt men er altijd. Met ere. De ware oorzaak subtiel verborgen achter een schitterende menslievende frase... eh, gedachte natuurlijk. Verborgen voor iedereen... maar niet voor één man, niet voor Geurt Engelman, die naar links afgezakte overgelopen aristocratenzoon. Voor hem was deze komedie een open boek, voor hem had hij gecapituleerd. Hij, de machtige IJzeren Excellentie, op zijn knieën voor die faun. Hij zou

naar Geurt Engelman móeten kijken, als hij straks het regeringsplan zou aankondigen. Hij zou in die fonkelende spotogen de overwinning zien. Een parlementaire overwinning, zonder één woord te hebben gewisseld, bevochten met een bijzonder wapen... een stamboom gekalligrafeerd op smetteloos en duur papier, met slechts één onderstreping in rood. Terechtgesteld!! En hier drentelde een nazaat als excellentie door zijn werkkamer, Egbert Jan, misschien een erfelijk belaste geweldenaar...

Met een vervaarlijke klap sloeg hij de Kopenhaagse saterkop van zijn schrijftafel. Geschrokken stak de kamerbewaarder zijn hoofd om de hoek van de deur, vroeg angstig: 'Excellentie... is er iets gebeurd?'

Ijzig antwoordde de minister-president: 'Een klein ongelukje... niets van betekenis.'

Gedienstig bukte de kamerbewaarder en verzamelde de scherven, terwijl de minister haastig een verzoek op een memo neerkrabbelde. Of de minister van Justitie met spoed even wilde komen ter bespreking van een belangrijk initiatief.

DODE PIETER
BETAALT ZIJN VERLIES

Ehrlich en Van Oven, sinds 1703, in tabak en specerijen. Zo luidde de geloofsbelijdenis van twee families. In hun erfopvolging was geen onderbreking geweest, te rechter tijd kwamen hun zoons ter wereld om op dertigjarige leeftijd als firmanten in de firma te treden. Het gebeurde soms dat een oude Ehrlich een piepjonge Van Oven als compagnon kreeg, maar die jonge Van Oven werd ook eens oud en vond dan op een goede dag een groen uit het huis Ehrlich tegenover zich in het privé-kantoor. Naast hun trots op de eeuwenoude firma waren de families doortrokken van een heilig gevoel voor traditie en daarom hadden zij een soort Ahnengalerie.

Boven langs de muren van het machtig grote privé-kantoor hingen de portretten van de gestorven patroons. De beginnelingen Jezechiël Ehrlich en Dirck van Oven, broederlijk naast elkander. Hun opvolgers zwermde uit langs de wanden, de nakomelingschap van Ehrlich rechts, de Van Ovens drongen op naar links. De rijen waren lang, want soms waren er vier partners Ehrlich en vijf idem Van Oven in de firma werkzaam geweest en iedere dode had recht op een plaats, al had hij slechts een ondergeschikte rol in de glorie van de zaak gespeeld. Maar ook dat was traditie, één Ehrlich en één Van Oven waren tegelijkertijd primus inter pares. Door deze rangschikking hadden de spitsen van de voorvaderlijke colonnes zich ver van elkander verwijderd. En dit bleek symbolisch voor de thans regerenden, Jacob Ehrlich en Pieter van Oven, die hun zakelijke gesprekken voerden als meneer Ehrlich tot meneer Van Oven en u tot u.

Zij waren ongeveer even oud, begin vijftig, en beiden hadden zoons en kleinzoons in ban en achterban. Jacob Ehrlich was een nerveuze,

levenslustige, rijzige man, spoedig gedeprimeerd maar op slag weer optimist. Pieter van Oven was zwaar en massief, bezat een neerdrukkende rust, vooral als zijn compagnon opgewekt en ondernemend was, zodat Jacob Ehrlich hem eens tijdens een zakelijke onenigheid had toegeroepen: 'Mijnheer!!... lééft u nog?!'

Bovendien had Pieter van Oven een gewoonte die Jacob bijzonder irriteerde. Met een loodzware genegenheid kon Van Oven naar zijn dynastie aan de muur turen en vervolgens met een misprijzend afgrijzen naar die van zijn partner. Dan wees hij en zei steevast: 'Mijnheer Ehrlich, dáár kom ik nog eens te hangen... en u dáár. Wie zal de eerste zijn?'

Dan keek Jacob hem met genepen ogen aan en antwoordde: 'Mijnheer Van Oven, u maakt lugubere grapjes!'

De laatste tijd kwam deze opmerking van Pieter van Oven steeds meer voor en het maakte Jacob Ehrlich een beetje nerveus. Hij betrapte zich erop dat hij steeds misprijzender keek naar het portret van zijn vader en de plaats ernaast. Zijn plaats! En wanneer zou hij die moeten gaan innemen? Zo rond de vijftig beginnen de kritieke jaren en een man kan zó sterven! Of hij moet maandenlang uit de running, en als hij dan terugkomt, is hij vermagerd met rimpels en vouwen en een tikkeltje gebogen. En zijn secretaresse glimlacht als Mona Lisa en schuift al maar gediensstig een stoel aan voor haar patroon, die echt vermoeid is en dikwijls plaatsneemt. Als de levenslustige Jacob daaraan dacht, brak het angstzweet hem uit. Op een dag toen Pieter van Oven weer eens zijn treiterige vraag had gesteld, keek Jacob hem onverhoeds aan. En zag in de ogen van Pieter een geniepige vonk. Jacob wond zich dit keer niet op. Dit was geen plagen meer, het was systeem geworden. Daarom zei hij zoetjes: 'Compagnon, wat denkt u van een wedstrijd om onze plaatsen aan de muur? Ik wed dat ik u overleef. Bent u het eerste dan offeren uw erfgenamen mij een kostelijk diner. Verlies ik dan zullen de mijne u een olieverfschilderij aanbieden om te zijner tijd op uw plaats te hangen.'

Pieter van Oven deed verontwaardigd en riep: 'Dat gaat te ver!!

Veel verder dan mijn argeloze opmerking. En dan . . . het komt helemaal niet te pas dat u op mijn dood eet en drinkt! Misschien wel een toost uitbrengt!

'Die kans bestaat, mijnheer Van Oven,' zei Jacob peinzend en aangenaam verrast.

De volgende dag aanvaardde Pieter van Oven de oorlog. Hij zei: 'Mijnheer Ehrlich, stel ik neem de wedstrijd aan . . . welk soort schilderij en lijst zullen uw erven mij aanbieden? Gezien uw zuinigheid in sommige dingen, nietwaar?'

Jacob Ehrlich trachtte zich te beheersen toen hij antwoordde: 'Mijnheer, op even goede gronden zou ik graag het menu zien dat uw erfgenamen zullen laten serveren. Uw beperkte smaak en kennis van dit soort levensgenietingen dwingen me mijn persoon in bescherming te nemen.'

'Goed, compagnon, ik zal het menu door een vakman doen samenstellen.'

'En op mijn beurt zal ik u een lijst van gerenommeerde portretschilders voorleggen.'

Zij glimlachten elkander verbeterd toe en hervatten hun werkzaamheden.

Het menu beviel Ehrlich niet. Met zijn krachtig rond handschrift wijzigde hij het. Pieter van Oven schudde meewarig het hoofd, zei slechts: 'Waar laat u het, meneer? Enfin, na deze uitspatting is de kans groot dat u me snel volgt naar uw plaats aan de muur.'

Op zijn beurt koos Van Oven de duurste portretschilder en bedong dat hij het schilderij vóór zijn dood wilde zien. Grinnikend antwoordde Jacob Ehrlich: 'Ik zal vandaag nog de opdracht geven.'

Wat een bizarre plagerij leek, was een hard gevecht om de overhand. Toen zij jonge mannen waren, was de stille strijd reeds ontbrand tussen de levenslustige, intelligente Jacob en de wat logge en trage Pieter, die zich diep verborgen minderwaardig voelde en nu fel en verbeterd de gelegenheid aangreep om 'die daar' te overwinnen.

Pieter van Oven begon volgens een plan. Hij liet zich van top tot teen onderzoeken door enige internisten en constateerde met innige

voldoening dat een der medici hem verzekerde dat hij het hart van een paard had en zenuwen als stalen kabels. Jacob Ehrlich meed de dokters, doodsbenaauwd dat zij 'iets' zouden ontdekken. Maar ook hij wenste zijn risico te beperken. Hij kende maar al te goed zijn neiging voor een verfijnd diner en begon daarom een dieet. Voorbij waren de warme lunches met zakenvrienden, de bitterballen en de kaas bij de borrel en 's avonds voor het slapen gaan nog even dat intens lekkere boterhammetje rosbief of het halve decimetertje grove worst.

Met steeds grotere verbazing beschouwde mevrouw Ehrlich haar man, en mevrouw Van Oven schudde al maar het hoofd om haar Pieter, die zeer fors begon te eten, de ochtendgymnastiek volgde en gewichten begon te heffen. Dat kon best met zijn paardehart en stalen-kabelzenuwen. Ook ontwikkelde hij een voorkeur voor Tarzanfilms en kon vurig gaan vertellen van wild-west-ijzervreters. Zo nu en dan informeerden de compagnons naar elkanders toestand.

Pieter van Oven schudde meewarig het hoofd om de duidelijk zichtbare vermagering van Ehrlich. 'Die plooiën en vouwen van de huid maken een man er niet mooier op, compagnon. Als men oud wordt, is de huid niet meer elastisch en volgt de verschrompeling niet.'

Jacob Ehrlich bekeek hem sarcastisch en zei op gemaakt warme toon: 'Men moet oppassen met krachtpatserij wanneer men boven de vijftig is. Men riskeert dan een beroerte!'

Er viel een dreigende stilte en zij voerden verbeteren hun telefoongesprekken en ondertekenden hun brieven.

Jacob Ehrlich vertoonde het eerst tekenen van verlies. Zijn zenuwen konden het niet aan. Dikwijls keek hij naar de plek aan de muur en verwenste die hele Ahnengalerie en de wedstrijd. De mogelijkheid dat Pieter van Oven hem zou overleven was hem onverschillig, maar de gedachte aan sterven liet deze levensgenieter niet meer los. Pieter van Oven voelde zich steeds zekerder, aan de dood dacht hij niet. Uitvechten... en winnen!! dat was de taak.

Op een dag betrapte hij Jacob ineengedoken in z'n stoel, starend naar zijn plaats aan de muur. Jacob schrok overeind. Pieter liep breed en banjerend naar z'n bureau, nam zwaar en machtig plaats. Zijn stoel kraakte ervan en hij vond dat prettig en mannelijk uitdagend. 'Ja... ja... compagnon, voor dit soort tweekamp moet men zenuwen als stalen kabels hebben,' zei hij vergenoegd en loofde in gedachten die internist en zijn woordkeus.

'En vooral geen hersens, mijnheer Van Oven, zaagsel is voldoende,' antwoordde Jacob.

Pieter van Oven wist direct geen antwoord, sloeg daarom maar eens dreunend op zijn schrijftafel.

Twee dagen spraken de compagnons niet tegen elkander. De derde dag constateerde Pieter van Oven met grote voldoening dat Jacob Ehrlich wallen onder de ogen had en dat zijn handen licht trilden. Hij zei:

'Apropos, mijnheer Ehrlich, het is misschien vrijpostig, maar gezien onze zakelijke verhouding... en de toekomst van mevrouw Ehrlich... hebben we soms nog iets te bespreken buiten de notaris om?'

'U bent een goed en gevoelig mens, mijnheer Van Oven, u gloeit van mensenmin. Maar ik ga eerst een paar weken met vakantie, daarna wil ik gaarne uw uiterste wilsbeschikking aanhoren.'

Pieter van Oven lachte honend en sloeg weer dreunend op zijn tafel toen Jacob hem een griezelverhaaltje vertelde van een man die in zo'n duivelse lach gebleven was. En Pieter informeerde honingzoet of zijn compagnon wenste dat zijn stoffelijk overschot per auto of per vliegtuig terug naar huis moest worden vervoerd.

Zonder afscheid reisden Jacob en zijn vrouw naar Zuid-Frankrijk. Wat de ongeruste mevrouw Ehrlich ook praatte, zij kon maar niet ontdekken waarom haar man al maar op dieet leefde en steeds somberder en nerveuzer werd. Hij, die altijd gezond was geweest, begon te klagen over pijntjes en hartkloppingen en sterretjes voor zijn ogen. Jacob Ehrlich voelde dat hij verliezen ging, maar zweeg koppig. En Pieter van Oven thuis, was nu zelfs begonnen met touwtjespringen in trainingspak, tilde steeds zwaardere gewichten en, stie-

kem in zijn kantoor, halterde hij met zijn bureaustoel. Dan keek hij uitdagend naar de Ehrlichkant en zelfverzekerd lachend naar zijn clan. En hij at als een houthakker. Hij schreef regelmatig aan zijn compagnon over de zaken, want dat stond buiten de strijd, maar hij voegde steevast bij zijn berichten rouwbrieven en overlijdensadvertenties van zakenrelaties en verre bekenden. Pieter voerde zijn koude oorlog met raffinement.

Maar op een dag wilde hij weer stiekem een zware stoel tillen. Toen hij het gevaarte op borsthoogte had, begon hij te wankelen en viel. Hij kneusde zijn been en verzwikte zijn pols en kon niet meer opstaan. Op zijn hulpgeroep snelde het personeel toe. Eerst vond Van Oven die eerlijke hulpvaardigheid en de tranen van een typistetje hartversterkend en liet zich vertroetelen, maar toen in de drom personeel een ander meisje op angstige fluisterton vroeg: 'Heeft de baas een beroerte?' snauwde hij hen het kantoor uit. En zijn woevende gedachten brachten de kerstgratificatie in ernstig gevaar.

Hij was gedwongen zijn compagnon te telefoneren om terug te komen. Het was hem onmogelijk brieven en cheques te tekenen. Na dit telefoongesprek fleurde Jacob Ehrlich op als een verdorde plant die water kreeg. Hij liet die avond gedwee toe dat zijn vrouw zijn bord volschepte met allerlei lekkere dinerdingetjes en at met veel, heel veel smaak. Maar sportief brak hij zijn vakantie af en reisde per vliegtuig terug.

Hij vond Pieter van Oven achter zijn bureau, arm en been fors omzwachteld. Daarop was Pieter innerlijk geweldig trots... de trouwe oude bevelhebber die zijn post niet verliet!! En Pieter herinnerde zich, met een brok in de keel, een plaat uit de Frans-Duitse oorlog van 1870, waarop een oude kolonel onder zijn vlag en op een heuveltje, omringd door jonge soldaten, de aftocht dekte. Ten dode gedoemd, maar... machtig heldendom! En Pieter voelde zich niet minder dan die kolonel. Maar nu Jacob was teruggekeerd, liet hij zich toch snel door zijn vrouw overreden om nu ook eens met ziekteverlof te gaan. Waren zijn kwetsuren soms minder dan die zenuwenkomedie van Jacob Ehrlich? Nee... ze waren veel ernstiger. En daarom ging hij met vakantie.

Tijdens zijn afwezigheid telefoneerde de portretschilder. Het schilderij was gereed. En hij had dringend geld nodig, want zijn stille vennoot de fiscus eiste larmoyant en zeer energiek zijn deel van vorige jaren. Jacob Ehrlich liet zich bepraten, beloofde te komen kijken en het honorarium mede te brengen.

Overrompeld door de volkomen andere en opgeruimde stemming van de schilder, vertelde Jacob van zijn moeilijkheden. De kunstenaar luisterde niet lang, klopte Jacob op de schouder en zei: 'Kom mee, we gaan een borreltje kopen. Dan bent u het zó kwijt.'

Het borreltje had een staartje. Een dinertje en een lange vrolijke avond met de vrienden van de schilder. Het kostte wel iets, maar Jacob Ehrlich kwam herboren en luidruchtig thuis en betoogde al maar tegen zijn vrouw dat hij zich prima!!... prima!!!... picobello!!... voelde. Zij knikte maar terwijl zij hem te bed hielp en zuchtte: 'Ja... Ja.'

Na vier weken kwam Pieter van Oven terug. Hij trad weer breed het privé-kantoor binnen en liet zich weer zwaar neer in zijn stoel. Keek naar Jacob en zag hem gezond en opgewekt tegenover zich aan de schrijftafel.

'Zo... zo...', zei Pieter, nog steeds in martiale sfeer, 'we zijn beiden op krachten gekomen na deze wapenstilstand. Maar... de strijd gaat verder, meneer Ehrlich.'

Behaaglijk keek Pieter even rond. En volgens oude gewoonte het eerst naar zijn sibbe aan de muur. Hij verstijfde... alleen zijn hart ging zo tekeer, dat hij zijn paardehart en die internist opeens wanstrouwde. Want... dáár hing naast zijn vader zijn portret. De schilder had hem op bijzondere manier gezien en uitgebeeld met een massief streng gezicht zonder een greintje levensvreugde. Een man van de Bloedraad. Hij staarde er lang naar, toen gleed zijn blik naar de Ehrlich-kant. Hij moest even de stoelleuning vastgrijpen om een duizelingetje te overwinnen... want naast Ehrlichs vader hing een portret van Jacob. Geschilderd als de vrolijke drinker van Frans Hals... springlevend en opgewekt.

'Mijnheer Ehrlich... compagnon... Ehrlich!!... ben je stapelgek geworden?'

'Ik?... m'n waarde... waarom?' en er trok werkelijk iets van een faun over Ehrlichs gezicht. Pieter van Oven bulderde: 'Ik... dood?!!... mijn nagedachtenis daar aan de muur?'

'Mijnheer van Oven, dit betekent dat ik verloren heb. Ik ben het eerst gestorven. Ik heb recht op die plaats en ben er gaan hangen. Mijn erfgenaam, in casu de herboren Jacob Ehrlich, heeft zijn plicht gedaan en mijn verlies betaald met uw geschilderd portret. Ik heb u maar zolang opgehangen om wat gezelschap te hebben. Ten slotte dulden wij elkaar nu zo'n kwarteeuw en daaraan raakt men gewend. Ruzie en onenigheid kan men soms werkelijk niet meer missen.'

'Man... dwaas!! Wie heeft u die onzin bijgebracht?!' schreeuwde Pieter weer.

'De schilder. Een groot wijsgeer, die kunstenaar, vooral na een uitbundig borreltje. Enfin... de oude Ehrlich is dood en hangt daar aan de muur. De schilder was zo vriendelijk om de werkelijke Ehrlich te tekenen en niet de man met de obsessie. En nu groet de herboren Ehrlich u en gaat zijn kopje koffie drinken. In de zon, op een terrasje, aan een gezellig plein.'

Jacob Ehrlich klom op een stoel, nam Pieter van Oven van de muur en plaatste het portret op zijn stoel zodat zijn compagnon er het volle gezicht op had. Toen wuifde hij joviaal en verliet het kantoor.

En toen hij een kwartiertje zat, kwam Pieter van Oven opdagen. Zonder een woord nam hij plaats aan het tafeltje van Jacob. Hij opende een pakje en uit een duur kistje bood hij zijn compagnon een forse sigaar aan. Toen zei hij: 'Pieter van Oven is zoëven gestorven. Hij hangt in de rij tegenover zijn overleden compagnon Jacob Ehrlich. Hij hangt daar met zijn Tarzancomplex, en de herboren Pieter zal nu ook een kopje koffie bestellen... in de zon... op een terrasje... aan een gezellig plein.'

Zij keken naar het verkeer, het bruisende leven, naar de goedverzorgde, aantrekkelijke vrouwen. De ijle rook van hun sigaren wuif-

de zich omhoog in de klare vrolijke voorjaarslucht. Pieter van Oven wenkte. De ober kwam en Pieter zei: 'Wilt u de gerant verzoeken even bij mij te komen? Ik wil een bijzonder diner bestellen voor hedenavond.'

Toen boog hij zich wat naar zijn compagnon Jacob Ehrlich en gromde: 'Ook dode Pieter betaalt zijn verlies...'

BROODJE BRIEVENWEGER

Anno 1930. December. Negen uur in de morgen. Een loodkleurige hemel en op de straten sneeuw, tot bruine brij vertrapt.

Daarin stapte Jonas Pinkhof, toen hij de deur van het doktershuis achter zich had dichtgetrokken.

Er streek een vaag iets over hem neer, een oude vertrouwde wereld verzonk en hij dacht het stadium voor de dood te hebben bereikt. Want dokter Levisson had hem zoëven een streng dieet voorgeschreven.

Zich opeens een oude man voelende, sjokte hij door de sneeuw. Meermalen stond hij stil om diep te zuchten of een opkomende huilbui te onderdrukken.

'Wat is een mens, Jonas Pinkhof?' sprak hij tegen zich zelf. 'een mens, luister goed, Jonas, een mens is een zakje zuurtjes. Men neemt al maar en al maar... en ineens is het op. Leeg!! En het kleverige zakje kan men weggooien. Vijfenvoertig jaar, Jonas... en op!!'

Met een vermoeid theatraal gebaar opende hij de deur van zijn 'en gros & detail'. Bleef treurig rondkijkend op de drempel staan. Maar niemand sloeg acht op hem, het personeel had het veel te druk met de klanten. Gekwetst door zoveel harteloosheid, liep hij snel naar zijn kantoor achter in de winkel en nam plaats achter zijn bureau, zonder zich van hoed en jas te ontdoen. Starend en al maar zuchtend.

Hij drukte op de belknop. Er kwam niemand. Hij drukte nog eens en nog eens!! en nog eens!!! En eindelijk verscheen Bennie Elzas, zijn neef en tevens jongste en enige kantoorbediende. Bedroefd als een sint-bernardshond keek Jonas hem aan en zei verwijtend: 'Kan men

niet direct komen als een zieke schelt?’

‘Belt? Die bel is al een jaar kapot. En ziek? U ziek? U ziet eruit als een gouwe haan.’

‘Ja... ziek!! Als een hond. En dat spreekt van gouwe haan!! Weet jij veel, Bennie. Weet jij veel, weet alle jeugd veel!! Maar goed, goed, goed... doe je oude patroon een genoegens...’

‘Oud?’ interrompeerde Bennie, ‘u oud? Met veertig jaar?’

‘Vijfveertig... vijfveertig!! Ja, oud en op. Als ‘t mág!’ riep Jonas boos. Hij voelde zijn korzelige drift opwoelen, maar onderdrukte die, want het milde en weemoedige zieke-oudemansgevoel beviel hem best en daarvan wilde hij genieten. Hij vervolgde op vriendelijke toon:

‘Bennie, doe een lijdend mens een plezier. Schel je tante op en zeg dat ze hier moet komen. Ik kan het nu niet, begrijp je me?’

‘Zég aan tante. Die is goed, oom Jonas... zég aan tante!’

‘Dan niet, dan niet!’ En Jonas Pinkhof wuifde vermoeid en intens treurig met de hand. Maar nu, toch wel wat bezorgd, telefoneerde neef Bennie.

‘Hallo... tante, verstaat u me? U moet komen van oom Jonas. Hij is ziek en oud en óp.’

‘Bennie!’ riep tante Duifje aan de andere kant, ‘Bennie, maak je soms gein met me? Mijn hoofd staat daar helemaal niet naar... helemaal niet, Bennie. Roep je oom aan de lijn, verswarzter nar!’ Bennie wenkte met dwingende gebaren naar zijn oom. Eerst wuifde Jonas met beide handen afwerend, maar hij rees op toen dreigend gepruttel uit de hoorn klonk. Blijkbaar had tante Duifje iets ongeduldigs geroepen. Hij drukte de hoorn tegen zijn oor en zei met een grafstem: ‘Hallooo...’

‘Hallo?’ riep tante Duifje heftig terug, ‘hallo roep je tegen een pak-meisje. Hallo tegen zijn vrouw!! Wat heb je?’

‘Wat heb ik niet!’ En hij hilde bijna weer.

‘Als je alles hebt, wat wil je dan nóg meer,’ riep tante Duifje, ‘ik ben vlees aan het aanbraden en heb geen zin om vanavond sintelbaan te eten. Zeg wat je hebt of hang op!’

‘Alles is me verboden.’

Zijn stem trilde, zijn ogen brandden.

'Eindelijk,' juichte tante Duifje, 'eindelijk is er een verstandige dokter opgestaan. En wees nou maar eigenwijs en stoor je d'r niet aan. Dan lig je binnen een jaar op Toepad. En wat nog?'

'Kom me halen,' vleide hij.

'Ja... ik kom je daar halen! Ik heb niks anders te doen! Gasten vanavond, het meisje niet te regeren omdat ze zich gisteravond verloofd heeft, de werkster niet gekomen, en dat kind, mijn mán, moet worden gehaald. Wat heeft dokter Levisson gezegd?'

Dit klonk opeens bezorgd.

'Te zwaar. Vet om 't hart. En weet ik veel! En bijna niks meer eten. Alleen rookvlees en fruit en nog meer ongein... en geen sigaar meer... en uren lopen. Duifje, wat is een mens? Wat is het leven... wat is alles?... wat...'

Zij onderbrak: 'Een mens is wat hij wil zijn. Ik hang op. En laat je door Bennie thuis brengen... of... of... neem een taxi,' besloot ze hartelijk.

'Taxi? Het groeit me niet op m'n rug,' sputterde hij.

'Neem dan géén taxi. Koop vandaag maar weer een paar duizend gulden stroppen, maar neem géén taxi. Dág!' En weg was tante Duifje.

Jonas Pinkhof liet zich nu helpen met het uitdoen van zijn jas. Voor het eerst in zijn leven en hij vond het prettig. Toen begon hij aan de ochtendpost en vergat zijn ziekte door de exquise chicanes van sommige afnemers.

Halfeen. Bennie Elzas rukte demonstratief de rechterla van zijn bureau open, haalde z'n twaalfuurtje te voorschijn. Jonas Pinkhof keek misprijzend naar de jonge man. Hoe hij begerig in de boterhamzakjes loerde, de inhoud op z'n bordje etaleerde en iets van z'n vingers likte.

'Alweer eten?' vroeg Jonas Pinkhof.

'Het is halfeen, oom.'

'Is halfeen een wet van Meden en Perzen om te gaan eten? Kan halfeen niks anders betekenen? Kan halfeen niet het teken zijn om

in de zon te wandelen?’

‘Het kan,’ zei Bennie geërgerd, ‘maar nou betekent het eten. U holt toch anders ook direct naar Mendels?’

En hij scheurde met zijn jonge sterke tanden een forse hap uit een galletje oude kaas. Jonas stond geïrriteerd op, trok zijn jas aan. Hij vergat het nieuwe, zich laten helpen. Weer boos riep hij:

‘Anders... brutaliteit! Anders! Anders is voor me voorbij. Uit. Geen lunch meer, voorlopig...’ zei dokter Levisson. Tweemaal per dag eten is al bijna de pest, zei hij... heeft zeker een vrouw die niet koken kan. Bennie, Bennie, hoe hou ik ’t uit. Tweemaal per dag en hoe! Ik ga wandelen, ik word naar als ik je hoor kauwen.’

Bennie Elzas haalde zijn schouders op. Mesjoggene oom, dacht hij. Zijn mond was te vol om te antwoorden.

Jonas Pinkhof deed oprecht zijn best om in de sneeuwbril te wandelen. Maar het oude was zo opeens niet dood. Halfeen! Dat was altijd met forse stap naar Mendels, de broodjeswinkel. En waarom moest dat vandaag al anders zijn? Als hij morgen naar dokter Levisson was gegaan, dan had hij vandaag nog in volle onschuld naar Mendels kunnen hollen. Mendels trok, Mendels wist nog niets van het medische vonnis. Jonas Pinkhof mompelde: ‘Men kan naar Mendels gaan, men kan gerust naar Mendels gaan en daar met z’n vrienden praten. Men hoeft niet te eten, afschaffen van de lunch hoeft geen wegtrappen van z’n vrienden te zijn. Wégtrappen!... hoe kan men zo ploertig denken? Wégtrappen... wat een woord!’

En acht minuten later stond Jonas Pinkhof op de drempel van Mendels’ vleestent.

Het was alsof hij een Italiaanse film binnenstapte. Achter de toonbank de lange en wat schrale Mendels. Met zijn bedienden. En zijn vrouw Ester aan de kassa, een en al vrolijke moederlijkheid. En voor de toonbank de klanten.

Zij wilden allemaal tegelijk bediend worden en erdoorheen wilden ze allemaal tegelijk betalen. Als Ester Mendels de kassa aansloeg, riep haar man steevast, als een voorzanger: ‘Pot van meneer!!’ en de gemeente zijner bedienden antwoordde in koor: ‘Beleefd.’ Zelfs als

er géén fooi was gegeven.

Jozef Mendels droeg een zeilpet, want hij was een Fries en orthodox. En hij stond 's winters op klompen met hooi erin. 'Waarom niet? Als men last van kouwe voeten heeft,' zei hij iedere winter opnieuw tegen zijn vrouw. En wie keek er achter de toonbank? Ja, soms was er wel eens zo'n brutale vlegel, die Ester wilde dwingen het eerst met hem af te rekenen, voor zijn beurt! Dan werd Mendels boos. Zo iets was huisvredebreuk, erger... Dat was bijna 'n bankoverval, want hier was toch de kas? En dan leefden er in Mendels nog oeroude hareminstincten. Ze moesten niet zo dicht bij zijn knappe Ester komen.

Verstoord en wat driftig omdat hij er net weer een had moeten verzoeken vóór de toonbank te blijven, belegde hij een broodje en reikte het aan een klant. Toen zag hij Pinkhof in het deurgat.

'Morge, meneer Pinkhof! Alles goed?' riep hij.

Ester en de bedienden vielen in koor bij: 'Morge, meneer Pinkhof!' En Ester Mendels met stralende ogen, solo:

'Ik heb warm kalfsvlees, meneer Pinkhof. Joop, een fijn hard galletje warm voor meneer Pinkhof.'

'In de sjus?' vroeg Mendels en hief, als een dragonder gereed voor een charge, zijn vleesmes als een sabel in de lucht.

'Nee, Mendels, niets! Alleen een glaasje thee.'

'Een glas thee?' riep Ester onthutst, 'wat hebt u? Een bedorven maag?'

'Erger,' zei Jonas Pinkhof en hij keek weer als een sint-bernardshond. 'Wat kan een mens erger hebben dan een bedorven maag?' riep iemand met volle mond.

'Vet om 't hart! Gaat daar soms iets boven?' beet Jonas hem toe. Even was het stil. De Ziekte was binnengestapt.

'En wat moet je doen?' vroeg een ander, ook met volle mond.

'Doen? Doen? Látén moet ik. Al maar látén!!' riep Jonas wanhopig. En toen kwam het los. Met aangepaste dramatiek het kleurige verhaal van het onderzoek en het vonnis van dokter Levisson. Men luisterde aandachtig, met volle monden. Bestellen deed men nu even alleen met gebaren, nu niet roepen. Even een paar minuten mee-

leven met een dieetpatiënt. Eventjes laten luwen en Jonas laten bijkomen.

'En wat mag je nou hebben?' zeurde een klein dik mannetje meewarig. Omstandig haalde Jonas Pinkhof het voorschrift uit zijn portefeuille. Droeg het voor en het klonk of een heraut een grondwetswijziging afkondigde vanaf het bordes van de magistraat.

'Ontbijt! TWEE SNEETJES BRUIN BROOD MET TIEN GRAM PLANTEBOTER, ÉÉN KOP THEE EN EEN APPEL! Elf uur! GÉÉN KOFFIE! Twaalfuurtje! NIKS! Om vier uur! GÉÉN THEE MET GEBAK, BIJ DORST EEN GLAS WATER! Middagmaal! ÉÉN ONS VLEES ZONDER VET. OF VIS ZONDER GESMOLTEN BOTER. TWEE AARDAPPELEN MET BOUILLON ALS JUS. FRUIT EN GROENTEN ZOVEEL ALS JE LUST. GEEN SOEP, GEEN TOETJES! 'sAvonds! EEN KOP THEE MET EEN DROOG BISCUITJE! P.S.! ALS JE HEEL ERG HONGERIG BENT, DAN VOOR LUNCH ÉÉN BROODJE. EN OVER DRIE WEKEN TERUGKOMEN. Je vriend dokter Levisson.'

'Een pracht vriend,' riep er een, 'zo is men gezond en zo hongerkunstenaar. Ga je een glazen kist kopen, Pinkhof?'

'Ja, ja,' zuchtte Pinkhof en keek bedroefd rond. Weer kwam zijn lievelingsgedachte over het leven boven. 'Wat is het leven? Het leven is een zakje zuurtjes. Men neemt al maar en al maar en opeens is het op! Leeg! En het kleverige zakje kan men weggooien.'

'Hou op met die mesjogge filosofie,' riep er een, 'voor mij is het leven nog een dubbele!'

Jozef Mendels kliefde met een houw van zijn vleesmes het broodje, balsemde de wonde met lever en pekervlees en reikte het ceremonieel over. En intussen verdeelde zich de klandizie in twee kampen. Jadiëters en neediëters. Iemand vroeg: 'Hoe hou je dat onder controle? Je mag wel een weegschaal bij je dragen.'

'Ja, ja,' riep Jonas opgewonden, 'ja, ja, dat overkomt mij! Ontbijt met een brievenweger. Middageten... nou, wat denken jullie?'

'Brievenweger,' brulden de klanten in koor. En aten geanimeerd verder.

'Juist,' riep Jonas weer theatraal, 'juist, brievenweger. Tot mijn einde toe. Als straks mijn dochter trouwt, als mijn zoon zijn kandidaats

haalt, of op mijn zilveren bruiloft, bij leven en welzijn... ik, de vader, de man, de bruidegom, moet aanzitten met een brievenweger. Uitgerekend ik!

Hij draaide zich om en stapte de winkel uit, een hoogtepunt van effect. De klandizie volgde, het was halftwee. En de zaken riepen als de sirenen uit de Odyssee.

'Nou? ... wat zeg je daarvan?' begon Jozef Mendels tegen z'n vrouw. 'Nebbisj. ... , vijfenveertig jaar en óp. De Almachtige kan hard zijn,' zei ze bedroefd.

'Schei uit met je óp! Ja, óp! Die komediant. Hij ziet eruit als een kampioenworstelaar. Maar met al die herrie hebben ze toch veel minder gegeten dan anders. Veel minder! Als hij niet zo groot en rijk was, Ester, ik bezweer je, ik had hem de winkel uitgezet. Iemands handel verstoren, hoe kán men!'

'Als...,' zei Ester honend, omdat hij haar idool een komediant had genoemd. Zij verzamelde het vuile vaatwerk, terwijl Mendels zijn mond volpropte met grove worst. Zo ontweek hij een bij voorbaat verloren debat met zijn vrouw...

's Avonds na de dagtaak zaten Mendels en Ester bij de haard. Zijn boosheid was allang over en hij rookte tevreden zijn pijp. Zij breide slaapsokken voor hem en dat vertederde hem bijzonder.

'Jozef,' zei ze schuchter en keek niet op. Hij glimlachte. Als zij zo begon, wilde zij iets. Wat jolig door de weldadige rust en de geborgenheid van zijn huiskamer én de aanblik van zijn knappe Ester, citeerde hij als antwoord: 'Wat is u, koningin Ester, of wat is uw verzoek? Het zal u gegeven worden, ook de helft des koninkrijks.'

'Heer koning,' zei ze, 'ik dacht nog steeds aan die schlemiel meneer Pinkhof. Zo'n grote sterke man. En opeens? Niks meer.'

'Nou, niks meer, niks meer... in sommige landen leven ze van een handvol tarwe of een kommetje rijst,' antwoordde hij, nam een slok koffie en hapte fors van zijn gemberbolus.

'Jozef, denk eens na. Misschien kan je wat voor hem verzinnen. Dat hij toch 's middags in de zaak kan komen en iets eten. Tot aan zijn gewicht.'

'Ester, ben ik dokter Levisson? En ben je stiekem verliefd op 'm, dat je al maar prakkizeert? En wat is tot aan zijn gewicht?'

'Ja, ik heb geen andere zorgen dan verliefd te zijn. En zijn gewicht is vijftig gram,' bitste zij.

Hij werd boos omdat ze voorwendde zorgen te hebben. Om hem te treiteren. Zorgen bij hem! Hoe durfde ze het te zeggen! Met zo'n zaak en zoveel op de bank!!

'Ik wil niks prakkizeren en ik kan niks prakkizeren... Helemaal niks,' riep hij.

'De helft van je koninkrijk... de helft van niks!' sarde zij.

Hij kon niet tegen haar op. Driftig ritselde hij nog even met de krant. Toen stond hij op en ging naar bed.

De volgende middag stond Jonas Pinkhof weer als een hongerige balling temidden van de kauwende genieters. Hij dronk langzaam een glas thee, terwijl hij gluurde naar de weelde van de aangereikte broodjes.

En opeens stond er een man naast hem. Een beetje stuurse oude boer. Onopgemerkt was hij binnengestapt en wachtte stil zijn beurt af. Ester Mendels vroeg gul en hartelijk: 'Wat zal het zijn, vader?'

'Een kop koffie.'

'En nog wat eten?'

'Jawel, twee harde broodjes.'

'Met wat, meneer?'

'Met niks.'

Even was het stil achter de toonbank. Verwonderd, bijna beledigd keek Mendels naar deze klant, zijn mes nog opgeheven voor de verbeide charge. De bedienden grinnikten verstolen, een paar klanten keken verwonderd.

Ester Mendels, zakelijk en onverstoorbaar, maar met een plotse-linge tinteling in haar ogen, riep ernstig af: 'Twee broodjes brievenweger voor meneer!'

Mendels zuchtte heel diep, zijn mes zakte. Maar hij speelde goed mee en reikte weer ceremonieel de broodjes aan.

De oude man nam plaats langs de muur. Hij brak het knappende

brood met zijn gekromde sterke vingers. En hij at langzaam, terwijl zijn verre grijze ogen wat opwaarts naar buiten tuurden. Tevreden . . en gewend aan eenvoud.

Sprakeloos keek Jonas Pinkhof naar hem. Minutenlang. En opeens zag hij zijn nieuwe rol. Zijn stem had het korte boerse, toen hij beval:

‘Mevrouw, voor mij ook zo’n broodje.’

Onverstoorbaar herhaalde Ester Mendels:

‘Eén broodje brievenweger voor meneer Pinkhof.’

Jonas Pinkhof nam plaats naast de oude boer. Gluurde terzij naar het strenge profiel van de bejaarde man. Tuurde óók naar buiten met verre ogen. . . En brak zijn brood en at.

En het vreemde geschiedde. Dit keer groeide in zijn binnenste géén rol, dit keer verloor de komediant. Nu beleefde hij echt. Onderging de genade en de rust, die schuilen in de eenvoud. . .

Hij voelde dat iemand naar hem keek. Wendde zijn blik naar Ester. Zij knikte hem toe, een vleugje van een glimlach om de mond. Want zij had zijn verandering gezien en ook zij had het begrepen van deze oude boer. Deze gezondene. . .

PIN-UP GIRL

De oude notaris keek haar onderzoekend aan door zijn gouden bril. Zag een licht gerimpeld en verlept gezicht onder een masker van crème en poeder, zag aangeplakte wimpers en getekende wenkbrauwen. Hij betrapte zich erop deze bijzonderheden in z'n gedachten te noteren alsof het een inventaris gold.

Daarom glimlachte hij, toen hij zich even over zijn papieren boog, alvorens te zeggen:

'Mevrouw, het is moeilijk en tijdrovend geweest u op te sporen. Daardoor zijn er meer dan drie maanden verlopen sinds de opening van het testament van wijlen de heer Jan Mulder. . . '

'Jan Mulder?' interrompeerde zij. . . 'ken ik niet.'

Haar stem klonk rauw en verried dat zij in haar leven veel gerookt en gedronken had.

'Mevrouw, de erflater kende u ook niet.'

'De erflater? Erf ik van iemand? Hou me niet voor de gek, notaris. . . weet u, in onze familie moesten we altijd hutje bij mutje leggen om er een onder te stoppen.'

'Zulke families zijn er meer, mevrouw. Maar deze erflater heeft u zijn hele vermogen nagelaten.'

'Hoeveel? . . moet ik me vastgrijpen?' zei ze onaangenaam, terwijl zij een sigaret nam uit de antieke vijzel, die uitnodigend op de conferentietafel stond. De notaris rees op om haar vuur aan te bieden. Hoffelijk, maar met het gezicht van een man, die een rokende vrouw niet mag. En weer constateerde hij iets; nu, dat de sigaret in haar mondhoek stak, dat haar onderlip een beetje brutaal was en haar ogen even vreemd flikkerden, toen zij hem dankte terwijl zij een rookwolk uitblies. Maar ook had hij opgemerkt dat haar neusje

nog klein en recht en welgevormd was. En dat haar ogen mooi waren.

'Momenteel zijn er fluctuaties aan de beurs, zodat ik geen exacte cijfers kan geven. Mijn schatting is ongeveer een miljoen, mevrouw.'

'Hè... wat zegt u, notaris?'

Zij had zich half opgericht in haar stoel, maar zonk onmiddellijk weer terug op haar plaats. Nerveus drukte zij haar sigaret uit met haar rechterhand. En de notaris inventariseerde een vergulde zigeuner armband met rinkelende munten en een ring met een goedkope steen.

'Bijna een miljoen gulden, mevrouw,' herhaalde hij en keek weer over z'n bril. Zij begon te lachen en verviel in een droge kuch.

'Een miljoen voor mij?... van een gek? Notaris, een miljoen van een kerel, die ik nog nooit gezien heb? Zo'n hoop geld voor een oude vrouw? M'n hele jeugd door heb ik verlangd naar geld en weelde... en nu, in het slop van Magere Hein, een vermogen? Als ik niet zo'n sterk hart had...'

'Gelukkig mevrouw,' zei de notaris droogjes, 'u zult er dus nog van kunnen genieten.'

'Vertelt u me eens, notaris, hoe komt die goeierd Jan Mulder aan het waanzinnige idee om mij... uitgerekend mij, z'n hele hebben en houden na te laten?'

'Mevrouw, het is een vreemde, maar een menselijke geschiedenis. Als het u interesseert, zal ik u het verhaal vertellen zoals de erflater het mij deed.'

'Nou... een miljoen is wel de moeite waard om geïnteresseerd te zijn.'

Zij pakte weer een sigaret, stak haar nu zelf aan. Schikte zich wat gemakkelijk tegen de hoge leuning van haar stoel, inhaleerde diep en liet de rook met een forse stoot ontsnappen door haar neusgaten. Als een cowboy, peinsde de notaris met een beetje afkeer.

'Mevrouw, deze heer Jan Mulder was een jonge man zonder geld...'

'Ja...,' onderbrak zij, terwijl zij liefkozend naar de armband tuurde en de munten wat verschikte, 'ja... zo'n naam laat je niet bepaald denken aan een wanstaltig rijke Braziliaan... in Mulder zit iets

sjouwerigs.'

De bejaarde notaris kuchte, verschikte onnodig zijn bril en tikte even fel met zijn potlood op tafel. Zij keek ervan op, maar zweeg nu toch. Hij vervolgde: 'Er is iets in zijn jeugd gebeurd, waardoor hij in de gevangenis raakte. Niet lang en volgens zijn verhaal onschuldig. Van de doden niets dan goed... enfin, toen hij werd vrijgelaten stond hij eenzaam en berooid voor de poort.'

'Ja... dat hoort nou echt bij zo'n verhaaltje. Dat is klassiek.'

Zij lachte nu werkelijk hartelijk en de notaris voegde weer iets bij de inventaris. Dat haar tanden nog echt en gaaf en wit waren. Korzelig antwoordde hij:

'Ik ben blijkbaar niet geschikt voor troubadour, mevrouw. Daarom zou ik u liever stukken uit z'n dagboek voorlezen. Trouwens, u zult dat óók erven.'

'Oh... la... la,' zei ze opeens gekalmeerd en timide. En keek nieuwsgierig naar een oud dik schrift dat de notaris opende.

'Luistert u?'

'Ja.'

14 juli 1908. Hedenmorgen de zon weer gezien. Na twee maanden gevangenschap. Stond onwennig buiten de poort. Mijn kleren roken naar kamfer. Heb 20 gulden verdiend met zakjes plakken. Ben naar de markt geslenterd om weer te wennen aan de mensen en niet gezien te worden in de volte. Kocht een schrift voor dagboek en brood en kaas voor avondmaal. Weet niet hoe en waar ik werk zal vinden.

15 juli 1908. Sliep in een park op een bank. De kille dauw en een agent joegen me al vroeg op. Geen werk gevonden. Bezit nog f 19,60 en het brood is nog niet op.

16 juli 1908. Heb werk gevonden als bordenwasser. Van tien tot middernacht. Loon 5 gulden per week en een broodmaaltijd per dag. Heb een slaapkamertje durven huren. 1 gulden per week. De hospita is een gezellige dikke schommel, maar onverzorgd en groezelig. Zo ook het kamertje en geen lakens op bed.

17 juli 1908. Vroeg opgestaan om wat te wandelen in de zon,

de waskeuken is donker en bedompt. Over de markt geslenterd en een plaat gekocht in m'n kamertje.'

De notaris staakte de voorlezing, beschouwde even de vrouw in de stoel, zocht tussen zijn papieren en hield een plaat tussen zijn benige vingers.

'Deze, mevrouw,' en hij toonde haar de plaat.

'Ik? ... Hemelse goedheid. ... ik?!!'

'U ... mevrouw. Als twintigjarige,' zei de notaris koel.

Ontzet tuurde zij naar de plaat, die hij geduldig voorhiel. Zag een zeer bekoorlijke jonge vrouw. Haar grijze ogen keken een beetje smeltend uit de hoeken, haar neusje was klein en aristocratisch, om haar mond een fleem van een raadselachtige glimlach. Op het overvloedige, hoog opgestoken donkerblonde haar een matelotje, dat een beetje naar voren stond en het voorhoofd beschaduwde.

Het schuchter kijken werd erdoor verscherpt. Een hooggesloten bloesje liet het fraaie kinnetje bijzonder uitkomen. En het geheel was getekend en gedrukt in matte tinten.

'Zal ik nu verder lezen, mevrouw?'

'Ja. ... notaris,' fluisterde zij, de ogen gesloten. Zij rookte niet meer, de sigaret had zij uitgedrukt.

'2 augustus 1908. De plaat in m'n kamertje is de afbeelding van een knappe, jonge vrouw. Ik kijk graag naar haar en ik lach haar toe, als ik uitga en 's avonds thuiskom. Als ik haar met de kaars belicht, is zij nog mooier.

5 augustus 1908. Er is iets vreemds aan mijn plaatvrouw. Haar ogen lokken en toch kijkt zij kuis. Haar mond glimlacht en het is alsof zij met me praten wil.

6 augustus 1908. Ik heb vanavond met mijn plaatvrouw gebabbeld. Heb haar verteld van de ruzie met de chefkok en dat ik mijn baan wel zal verliezen. Ze heeft me getroost. Het was alsof ze zei: Trek het je niet aan. Je bent jong en een kerel. Getroost en vastberaden ingeslapen.

10 augustus 1908. Ik heb haar uitgelachen. Zij heeft me verweten

lui en laf te zijn. Ze bleef me aankijken en ik sloeg mijn ogen neer. *12 augustus 1908.* Ik heb me goed geschoren en met zorg gekleed, zover als het mogelijk was met mijn oude spulletjes. Heb werk gevonden. Voor m'n plaatvrouw 1 late roos gekocht en voor haar neergezet. Ze glimlachte, zei: Malle kerel, moet je niet doen, spaar.

8 november 1908. Heb nu bijna 3 maanden m'n baan. Mijn patroon is prettig en wil me een kans geven. Ga verhuizen naar een kamer van 2 gulden per week. Kocht een mooie lijst voor m'n plaatvrouw. Zij was blij met haar nieuwe huis. Heb me verbeeld dat ze mij kussen wilde.'

De notaris zweeg. De oude vrouw zat stil ineengedoken, met gesloten ogen. Haar kinnetje en haar mondhoeken trilden.

'Mevrouw, dit cahier gaat over in een hardkaf schrift, dan in een kunstleerbandje, in een luxe band en de laatste delen van dit dagboek zijn juweeltjes van boekbindkunst. Zo was het leven van Jan Mulder. Langzaam vooruit. Het dagboek vertelt van hard werken, van avonturen in zaken, van winst en verlies, van ontspanning, van verkwisting en sparen. En steeds vergezelt hem de plaatvrouw, die hij raadpleegt. Die hem aanmoedigt of weerhoudt van domheden. Als hij eigenzinnig is en achteruit gaat, geeft hij haar later gelijk. En steeds koopt hij voor haar een mooiere lijst. Vrouwen komen in z'n leven. Weken, soms maanden lang kijkt hij niet om naar zijn plaatvrouw. Maar zij wacht, geduldig, beidt haar tijd. Want, zoals Jan Mulder het zo eerlijk neerschrijft, al die meisjes en vrouwen veranderen meestal ten kwade, terwijl zijn plaatvrouw zich zelf blijft. Misschien daarom, schrijft hij, ben ik niet getrouwd. Geen vrouw kon op tegen dit onveranderlijk liefelijke beeld, dat de jaren trotseerde en jong bleef naast een ouder wordende man. Een vreemd verhaal, maar ik, mevrouw, reeds jong weduwnaar, kan de gedachten van Jan Mulder begrijpen op de avonden, dat ik het jeugdbeeld van mijn vrouw terugroep in m'n herinnering.'

Zij keek hem diep in de ogen. En de notaris zag een glimp van vroeger, herkende het meisje van de prent. Zij glimlachte mat, zei:

'En u beweerde geen troubadour te zijn.' Haar stem had het rauwe verloren. Hij tuurde wat te aandachtig op z'n papieren, te zakelijk antwoordde hij:

'De erflater heeft gedurende zijn druk en succesvol leven niet naar u gezocht. Eerst in z'n laatste wilsbeschikking heeft hij bepaald u op te sporen. Zoudt u niet meer in leven zijn of de erfenis weigeren, dan is alles bestemd voor liefdadige instellingen. Met als beginpunt de drukkersnaam op deze prent, heb ik u kunnen vinden. Aan u de beslissing, aanvaarden of weigeren.'

Toen richtte zij zich op. Het was alsof zij een ander werd. Alle ontroering schudde zij van zich af en zij werd weer de oude vrouw met een verleden.

'Aanvaarden... daarmee word ik de vrouw van die brave Jan Mulder... die te sloom en te veel egoïst was om mij te zoeken tijdens z'n leven. Die me vereerde met bloemetjes en gouden lijstjes, maar voor wie ik niet méér werd dan een ikoon. Onze brave Hendrik, die stiekem leefde met een pin-up girl anno 1908... en haar rustigjes liet verkommeren. Weiger ik, dan zet ik een kommervol leven voort, dat begon na de verschijning van die prent. Ik was verloofd met de tekenaar. Hij verliet me om een ander... u hoort 't, notaris... ook zo'n oeroud verhaaltje uit honderdduizend, dat nu zo echt past bij het sprookje van lieve Jan Mulder. En dan begint m'n leven zonder wilskracht, een soort wals, waarbij de vrouw steeds naar andere mannenarmen wervelt. En aan 't einde van de dans is de vrouw alléén in de balzaal, oud, cynisch, drankzuchtig. Maar gewend aan eenzaamheid.'

'Die eenzaamheid kunt u thans opvrolijken met het geld van wijlen de heer Jan Mulder, mevrouw.'

'Opvrolijken? nee, notaris. Zoals Jan Mulder getrouwd was met een prent, zo zal ik getrouwd raken met een dode. Ik zal z'n dagboeken lezen en herlezen. Ik zal beginnen te leven met de jonge Jan Mulder. Al z'n moeilijkheden en zorgen zullen herleven voor m'n ogen. Zijn amourettes zullen me jaloers maken, zijn groeiende welvaart zal ik vergelijken met mijn armoë en decadentie. Ik zal al die jaren bejammern, jaren welke mooi en vrolijk en welvarend hadden kunnen

zijn. Ik zal het gemis voelen aan kinderen en kleinkinderen, voor wie ik een deftige rijke oma geweest zou zijn. Een deftige grijze dame met allure, want ik ben van goeden huize. En is deze geestelijke martelkamer al dat geld waard, notaris? Beseft u... voor het hek van het kerkhof schenkt hij me een gouden sleutel.'

Haar gezicht was opgeleefd door ogen, die schitterden, door een bloes, die de make-up doorbroken had. En de bejaarde notaris zag twee groeven in het blanketsel, die twee tranen hadden getrokken. En voor het eerst voelde hij een fleem van meelij en een tegenzin voor deze opdracht. Hij tuurde lang naar buiten. Toen zei hij:

'Beschouw dat testament als een boetedoening, mevrouw. Een schulddeging van een man, die leed aan een minderwaardigheidsgevoel. Een man, die verzuimd heeft zijn liefde te zoeken, maar zich heeft gereclasseerd door zich op te trekken aan een ideale vrouw. En zich niet goed genoeg voor haar achtte wegens twee maanden gevangenisstraf. Stille aanbidding bestaat veel meer dan wij weten, duizenden mannen en vrouwen hebben heel hun leven gehunkerd naar iemand, die nimmer van hun verlangen heeft geweten.'

'Was hij knap,' vroeg zij na een tijdje en blijkbaar niet meer ontroerd. De notaris bekeek haar glimlachend. Hoe zij vlug haar ogen afwiste, snel en koket in haar tasspiegeltje keek en haar make-up herstelde.

'Hij moet knap geweest zijn, mevrouw. Toen hij hier kwam om z'n testament te maken, was hij een beetje dorre slanke man met donkere ogen; zilverwit haar en beheerst en zeker optreden maakten van hem een verschijning.'

'Ook dat nog,' zei ze lachend, 'm'n laatste hoop blijkt een strohalm. Was hij maar klein en krom en lelijk geweest. Misschien had ik dan een afkeer kunnen oproepen en m'n vrede hervonden hebben.'

Zij stond op. Alsof zij alleen in de kamer was, ging zij aan het venster staan. Keek in de drukke beregende straat. Zij vervolgde op gedempte toon:

'Als ik weiger, dan blijft de armoe en later komt de spijt. Aanvaard

ik, dan ben ik rijk, met een haat tegen de man die m'n leven had kunnen maken. Wat een waanzin. . . wat een onwerkelijke werkelijkheid.'

De notaris wierp een lange blik op haar. Zag de nog rechte rug van deze rijzige, vermoeide figuur. Peilde haar twijfel en drong de ontroerde mens in zich terug. Liet de nuchtere raadgever zeggen:

'Mevrouw, ik zal de stukken gereedmaken voor uw onbezorgde levensavond.'

Zij verroerde zich niet. Knikte bijna onmerkbaar toestemmend. Beet op de tot een bal verknepen zakdoek, de ogen gesloten.

En zag in tomeloze vaart de beeldenreeks van haar leven.

MACCHIAVELLI
IN DE KELDER

Het bleef onverklaarbaar voor de directie dat het jeugdige personeel van de archiefkamer steeds zo kort in dienst bleef. De personeelchef werd er nerveus en tobberig van, hij kon het verloop maar niet bijhouden; 'medewerkers' en 'onze gedachten gaan uit', waren onvoldoende gebleken. Zelfs het psychologische onderzoek liet hij er voortaan buiten, maar ondanks zijn knievallen in de kranten kwam het aanbod geheel tot stilstand.

In het voorjaar was de bezetting van het archief geslonken tot één man, Jonas Staalmeester. Regelmatig werkte hij door om de onafgebroken stroom papier welke uit de kantoren vloeide, hier in het keldergewelf te laten verzanden in archiefzakken en briefordners. Maar omdat Jonas Staalmeester zich niet haastte en zich niet nerveus maakte, was er weken achterstand. Niemand durfde een aanmerking te maken uit angst dat ook deze oude man zou opzeggen. Eindelijk had de personeelchef beet. Een jonge man liet zich strikken door een honingzoete advertentie welke sprak van 'snelle promotiekansen voor de juiste man, want wij hebben de juiste plaats'. Persoonlijk leverde hij de kostbare werkwillige af bij Jonas Staalmeester die niet opkeek van zijn werk en alleen maar iets gromde. Vriendelijk glimlachend en met harde ogen trok de personeelchef zich terug. Hij kookte van ingehouden woede, maar Jonas Staalmeester was nog onaantastbaar.

Na enkele dagen werd de personeelchef weer optimistisch. De nieuweling, Cornelis Swart, was er nog. In de loop van de week werd Jonas Staalmeester opvallend vriendelijk tegen deze jonge Cornelis Swart. Meermalen onderbrak hij het werk en zei: 'Nelis Swart, even een blaasje. Wij gaan vanuit onze onderwereld een oog wagen aan

de samenleving.'

Zij stelden zich dan op voor een der boogvormige kelderramen. Zo konden ze de onderpuien van de overkant en de benen van de voorbijgangers zien. Hierop had Jonas Staalmeester volop commentaar en hij vertelde Nelis van de ziekten en de narigheden die al die mannenbenen droegen. Over vrouwenbenen zweeg hij en toen Nelis hem daarover commentaar vroeg, zei hij:

'Daarvoor ben je te jong.'

Jonas Staalmeester verliet zelfs de gewelven niet om zijn twaalf-uurtje te gebruiken. In een grote directiestoel welke op onverklaarbare manier naar de kelder was gedegradeerd, zat hij bij een raam en at.

Nelis Swart hield hem nu gezelschap, omdat zijn jonge medelijken de oude heer niet zo alleen wilde laten.

Op een dag keek Jonas Staalmeester aandachtig naar Nelis Swart, die grote hapen rukte uit een goed belegd broodje halfom.

'Je lust ze nogal, Nelis,' zei Jonas.

'Ja, gelukkig wel. Ik ben jarig geweest. M'n zuster heeft me een riks gegeven en ik dacht... kom, dacht ik, laat ik nou eens rijk doen. Altijd ouwe sneetjes met kaas uit een plastic zakkie. Waar of niet, meneer Jonas? Maar u eet ook niet veel, zo te zien?'

'Ik heb m'n partij geblazen, Nelis, en nu ik maar weinig verdien, past dat goed bij elkaar.'

Maar Jonas Staalmeester staaarde toch mijmerend naar een broodje tartaar waar Nelis nu aan begon. 'Met uitjes?' vroeg hij met eerbied.

'Met uitjes,' antwoordde Nelis welwillend.

'En met alles erop?' vroeg Jonas met eerbied én spijt.

'Met alles erop,' bevestigde Nelis en likte een uitpuilend stukje vlees naar binnen.

Jonas zuchtte. Hij schudde de kruimels uit zijn boterhampapiertje samen in zijn handpalm, stond op en opende een raam. Het was niet veel wat hij uitstrooide voor de mussen, maar die vochten er toch nog om.

'Meneer Jonas,' begon Nelis en tilde onderwijl de helft van zijn

derde broodje op om te controleren of hij niet genomen was met de Saksische leverworst, 'meneer Jonas, waarom werkt u nog? U bent toch minstens 70?'

'Ik ben nog geen 70. Gaat het niet hard genoeg? En waarom ik nog werk? Kijk, Nelis, om met Shakespeare te spreken: "Brutus, onze hoofddirecteur, is een achtenswaardig man."'

Er viel een vreemde stilte. Jonas Staalmeester tuurde naar de benenparade en Nelis Swart kende meneer Shakespeare niet en had van een zekere Brutus nooit gehoord.

Weer verliep er een week. Het was een zonnige dag en het aantal blaasjes dat Jonas Staalmeester zich zelf en Nelis Swart toestond, werd verdubbeld. Terwijl zij verlangend opkeken naar de zon, die de overkant koesterde, zei Jonas: 'Waarom heb je deze baan aangenomen, Nelis?'

'Een mens mot toch wát doen,' antwoordde Nelis zich verontschuldigend.

'Wát doen? Wát doen? Bestaat er niks beters dan brieven balsemen? Archiefzakken mesten? Hé, Nelis, zou er nou werkelijk niks beters bestaan?'

'En u dan?' verweerde zich Nelis Swart.

'Ik? Ben ik een jonge kerel? Ik tel niet meer mee. De oorlog heeft aan mijn leven een eind gemaakt. Eten, drinken en slapen dat gaat zo automatisch, maar leven? Nee jongen, sinds mijn vrouw en kinderen de Kultur niet hebben overleefd. . .'

Hij zweeg opeens verbeten. Nerveus begon hij te werken, vulde ordners en plaatste ze in stellingen.

Nelis durfde nú ook niets meer te vragen.

Tegen het middaguur begon Jonas Staalmeester weer: 'Nelis, een jongen van 17 jaar moet zijn leven niet verslijten in een sarcofaag.'

'Wat is een sarcofaag, meneer Jonas?'

'De betonnen kuip waarin je nu vier weken treurt en papieren bijzet.'

'Wat mot ik dan doen? Ik ken ommers niks,' zei Nelis, nu ontroerd door zijn eigen lot.

'De wereld in! Desnoods als zwerver met een bundel aan een stok,' gromde Jonas Staalmeester. En wat hij in weken niet had gedaan,

deed hij nu. Toen het lunchtijd was, trok hij snel zijn dunne jas aan en ging naar buiten. In de zon. Nelis Swart bleef in de kelder, at traag zijn brood en zijn blikken gleden al maar langs de stellingen met de ordners.

De volgende dag was Cornelis Swart ziek. Het duurde een tijdje voordat hij zich weer meldde in de archiefkelder. Jonas Staalmeester verwelkomde hem hartelijk, maar direct daarop zei hij: 'Ik dacht dat je verstandig geworden was. Dat je de zon en het leven gekozen had.'

'Ik vind het werk toch wel prettig. . . en rustig,' antwoordde Nelis schuchter.

'En nuttig soms ook?' stoof Jonas op. 'Cornelis Swart, luister naar een ervaren man. Wij beiden zijn doodgravers. Nee, ook dat nog niet eens, want wat we begraven, heeft nooit geleefd. Boven hokken tientallen mannetjes, die al maar rapporten voor elkaar samenstellen. Dan gaan de rapporten naar de chefs, die ermee naar de directie hollen en de directeuren hebben alleen maar tijd om te zeggen dat ze geen tijd hebben om die verhalen te lezen. En dan vertellen de chefs met een paar woorden de inhoud en maken zich daardoor bijna onmisbaar. En de directeuren mompelen: 'Da's goed. Da's goed. Kan afgelegd worden.' Ad Acta. Nelis, da's Latijn. 't Betekent zoveel als begraven. En dan komt het lijk naar beneden om gebalsemd te worden door Jonas Staalmeester en zijn assistent Nelis Swart. Wij zetten het bij in deze catacomben en niemand kijkt er ooit weer naar om. Wij kunnen net zo goed rebussen van sigarenzakjes opbergen, Nelis. Archief! Ah. . . dat zou iets geweest zijn voor mijn moeder zaliger. Die had iedere dag alles voor de vuilnisman neergezet. Vrouwen houden niet van archieven, Nelis. Maar jij, een gezonde knul, legt zich zelf Ad Acta. Bah!'

Jonas Staalmeester was in vuur geraakt. Opgewonden liep hij op en neer en sloeg dreunend al maar op de stapels brieven en gebrocheerde rapporten, welke op de sorteertafel lagen.

Nelis Swart antwoordde niet en Jonas sprak die midlag geen woord meer.

De volgende morgen groette hij Nelis niet, deed of hij alleen in de archiefkelder werkte. Nelis werd er zenuwachtig van en na een halfuur vroeg hij onderdanig: 'Is d'r iets, meneer Jonas?'

'Wie sprak daar?' zei Jonas, keek verbaasd rond en opzettelijk niet naar Cornelis Swart.

'Wie zou d'r nou anders hier kenne weze as ik?' riep Nelis teleurgesteld.

'Ik ken geen "as ik", meneer de Stem. Vroeger werkte hier ene Nelis Swart, maar die jongen hield het hier niet uit. Die kreeg keldervrees. Die ondernemende knul leende wat geld voor een uitrusting en ging naar zee. Het gaat hem goed, die komt van vóór de mast nog eens op de brug. En ik ben weer alleen met de lijken, meneer de Stem,' antwoordde Jonas en hield opzettelijk zijn rug naar Nelis gekeerd. Nelis Swart begon te schaterlachen. Riep: 'Hé, meneer Jonas, die Nelis heb ik ontmoet. Hij zei: "Stem," zei die, "Stem, doe de groeten aan meneer Jonas en vraag of hij je helpen wil." '

'Aaah!' riep Jonas Staalmeester, 'meneer de Stem, doe Nelis de groeten weermom en zeg hem dat ik hem geld zal lenen voor een uitrusting. Ah, die Nelis, meneer de Stem, die heeft begrepen dat wij moeten varen en venten, inplaats van onze tijd verdoen aan rapportjes en archieven. Wanneer ga je monsteren?'

'Ik wil netjes opzeggen. Een maand of zo. Tot er een ander is.'

'Stem,' riep Jonas, 'je moet niet altijd zo netjes willen zijn. Je krijgt vijftig piek van mij cadeau als je direct opzegt. En aan de hoofd-directeur zelf.'

'Aangenomen,' riep Nelis terug in jeugdige overmoed, 'en geef me nou maar eerst vast een rijksdaalder voorschot. Ik heb reuze trek in een vers broodje met een ons verse garnalen.'

'Met peper?' galmde Jonas en smakte met zijn tong.

'Met pepurr,' galmde Nelis terug.

Toen gaf Jonas Staalmeester de rijksdaalder.

Cornelis Swart stelde drie dagen achter elkaar het opzeggen uit. Telkens als hij bij de personeelchef wilde aankloppen, brak het zweet hem uit. De vierde dag zei Jonas Staalmeester kortaf: 'Stem, weet

jij wat een godspenning is?’

‘Nee,’ aarzelde Nelis.

‘Een godspenning was die rijksdaalder, Stem. Een onverbrekelijke belofte om een overeenkomst na te komen. Gelijkwaardig aan een handtekening. Je staat op het punt het eerste contract in je leven te breken.’

Wel een kwartier zat Nelis met gebogen hoofd te tobben in de gedegradeerde directeursstoel. Toen riep Jonas: ‘Naar boven of aan het werk. Daar ligt een stapel marktanalyses al drie maanden te ontbinden.’

‘Meneer Jonas, wat is keldervrees?’ vroeg Nelis.

‘Als je het gevoel krijgt dat je levend begraven wordt en de zoldering langzaam begint te zakken,’ antwoordde Jonas Staalmeester en keek Nelis op een merkwaardige manier aan, ‘en dan, Nelis, luister goed, de zee heeft geen zoldering.’

Toen stond Nelis Swart op, keek naar de stapels, naar de stellingen en lang naar de zoldering. Snelde opeens de trap op. Jonas Staalmeester lachte.

Een halfuur later werd Jonas Staalmeester ontboden bij de hoofddirecteur. Zij keken elkander scherp aan.

‘Dus u bent de oorzaak,’ gromde de hoofddirecteur, zonder inleiding. ‘Ja, meneer.’

‘En ik ben Brutus, een achtenswaardig man? – Macchiavelli was maar een leerjongen bij u vergeleken.’

‘Ik beschouw het als een compliment, meneer de directeur.’

‘Waarom deed u dat?’

‘Een jaar geleden stond ik hier ook,’ zei Jonas Staalmeester beheerst, ‘afgezien van de discipline bij deze maatschappij, is dat een grote frequentie.’

‘Zo... zo,’ zei de directeur snijdend.

‘Ik vroeg u om opname in het pensioenfonds. U antwoordde: Nee, oude mannen inkopen is veel te duur. Gevallen zoals u sterven in het harnas.’

‘En deze sabotage was uw wraak?’

‘Ja. De wraak van een geval. Dat een mens een geval kan worden, had ik nooit vermoed.’

‘Al zou ik op die beslissing terug willen komen, dan zou ik dat na dit gesprek niet meer kunnen, meneer Staalmeester.’

‘Dat heb ik vooraf al begrepen, meneer de directeur. Ik vertrek samen met Cornelis Swart.’

‘Uw zinspeling op Brutus heeft mij bijzonder gegriefd, meneer Staalmeester.’

‘Dat verheugt me, meneer de directeur.’

Ze keken elkander zwijgend aan, lange tijd. Zagen dat ze beiden even sterk waren. Toen beduidde de hoofddirecteur met een handgebaar dat Jonas Staalmeester kon vertrekken. En lang nadat Jonas de deur achter zich gesloten had, staarde de hoofddirecteur nog steeds voor zich uit. En kwam niet meer tot werken.

DE JONGE HEKS

De poorters drongen samen voor het raadhuis. Ze keken verbeterd en bloeddorstig op naar de twee vensters van de gerechtskamer. Eisten het leven van de jonge heks.

Een man klom omhoog langs de slanke, stenen middenpilaar. Greep de ijzeren dwarsstang onder de Romaanse boog, zwaaide zich erop, lenig als een acrobaat. Klom verder, stond op de gebeeldhouwde kop van hertogin Maria, die met dode ogen vroom en uitgestreken naar haar overmeesterde onderdanen staarde.

De man bereikte het brede kozijn, keek grijnzend omlaag, trok zijn hartsvanger. Vrouwen krijsten aanmoedigend.

Een steen suisde omhoog, verbrijzelde het glas in lood. Het oproer was binnengedrongen bij Mijne Heren van de Gerechte.

Witte Wittesoën, de schout, keek in het smoel dat de hartsvanger tussen de tanden geklemd hield. Hij sloot de ogen, zijn mond werd een streep. Langzaam wreef hij over voorhoofd, wangen en kin. Een hand graaide naar de ijzeren grendel. Het venster vierde open, een been zwaaide over de vensterbank, tastte naar steun op de vloer, tussen de glasscherven.

Witte Wittesoën rees op. Twee lenige passen, zijn zware lichaam stond bij het venster. Hij greep de keel, duwde het smoel achterover. Het mes viel kletterend op de keien beneden. Een geloei van afgrijzen steeg omhoog, als een gierende windstoot vulde het één ogenblik de kamer. De ogen in het smoel staarden ontzet naar de opgeheven koppen en zagen zich zelf met verbrijzelde schedel daar beneden op de stenen voor de vierschaar. En opeens werd het smoel een gelaat in doodsangst.

Witte Wittesoën trok de man naar binnen en slingerde hem in een

hoek. Nogmaals verscheen hij voor het open venster, boog zich uitdagend voorover, steunend op zijn sterke armen. Spuwde omlaag en lachte uitdagend. Weer laaide het grommen op als een vlam. En in de verte roffelden de trommen van de aanrukkende schutters-vendels.

Witte Wittesoën draaide zich om naar een gerucht achter hem. De president-schepen, doodsbleek en trillend in zijn bontgevoerde tabberd. 'De Here sta ons bij,' fluisterde hij, zijn handen buitelden trillend over elkander.

'Ik verwacht meer van de handboogschutters,' gromde Witte Wittesoën.

'Zij kunnen ons niet bereiken. De bijlhouwers belegeren hun Doelen. De Here sta ons bij. De Here sta ons bij.'

'Sta op, jij, Joest Holesloet,' gebod Witte Wittesoën.

De oproerling in de hoek rees op, stond lenig en schraal en met gebogen hoofd voor de magistraat.

'Wat willen jullie?'

'Geertruye moet verbrand worden. De pest is al in 's-Heer Arendsburcht.'

'De pest schrikt niet terug voor verbrand vlees, Joest Holesloet.'

'Zij is gevonnist. Waar blijft ons recht? Omdat ze jong is?' Zijn ogen loerden, een flits van waanzin.

Witte Wittesoën drentelde met zware stappen rond de tafel. De president-schepen had aarzelend plaatsgenomen in zijn stoel, staarde op zijn handen, welke op het tafelblad rustten.

'Waarom iedereen binnen één week aan de galg of voor het blok? En waarom zij al maanden in de Boeyen? En de pest nadert,' klonk het weer uit de hoek.

Een tweede steen verbrijzelde het andere venster. De president-schepen huiverde, sloeg de handen voor de ogen.

Witte Wittesoën greep de jongeman bij de schouder en ze keken elkander verbeten aan.

'En als zij jou haar jawoord had gegeven, Joest Holesloet?'

'Dan zou ik nu de dood van mijn behekste vrouw hebben geëist, schout.'

'Je liegt. Omdat ze jou weigerde, sta je nu vooraan. Je zult je proces hebben. Straks. En je recht. Maar ook de beul en het blok.' Witte Wittesoën duwde hem naar de deur. Twee schoutdienaars pakten hem en sleurden hem naar de Boeyen.

Het volk beneden joelde in cadans: 'De heks eruit. De heks eruit.' Een hagel van stenen dreunde dof tegen de pui en verbrijzelde alle vensters. De president-schepen ging naar het raam. Er viel een stilte over het plein. Een vrouw krijste: 'Heb je haar ook gehad, schepen?' Het volk joelde opnieuw. De president-schepen boog zich wat naar voren, hield zijn trillende handen gekruist over de borst, verborgen in de mouwen van zijn tabberd. Hij stamelde: 'Poorters. . .'
Witte Wittesoën trok hem van het venster. Het volk sleepte reeds stro en vodden aan en een tonnetje pek. Zes rotten voetboogschutters drongen langzaam op en deelden ongemerkt de menigte in groepen. De schout glimlachte. Witte Wittesoën wendde zich tot de president-schepen.

'Wilde je haar uitleveren, Berend Nanning?'

'Er is een vonnis van de schepenbank. Mijn hele leven stond in dienst van het recht, de keuren heb ik steeds geëerbiedigd, Witte Wittesoën.'

Onzeker keek hij naar de schout, toen boog hij het hoofd.

'Jij hebt beloofd haar te redden, Berend Nanning.'

'Dat heb ik. Maar het recht wordt verkracht om. . . om. . .'

'Om? Om?'

De president-schepen richtte zich op. Opeens fel, naar de aard van angstige mensen, riep hij: 'Een heks! al is zij jouw dochter.'

'Ja. Mijn onwettige dochter, maar mijn dochter. Mijn enige tussen een stoet jongens. En al moest ik deze stad uitmoorden, zij zal niet sterven. . . zij zal leven, schepen.' Met snelle stappen verliet de schout de kamer.

Een nieuwe hagel van stenen viel door de verbrijzelde ramen. Doffe bonzen weerklonken door het raadhuis. De korendragers rammelden de deuren. Berend Nanning sloeg een kruis.

Als ongedierte krioelden zij door het raadhuis, vulden de kamer van de president-schepen en sloegen hem neer. Renden opnieuw rond, vonden de weg naar de Boeyen onder de gewelven. Ze dwongen de binnenmeester om de kerkers te openen. Die van Geertruyne was leeg. Hij bekocht dat met een dolkstoot en viel zwaar gewond in het stro.

De banklok begon te luiden. En de bezinning viel op hen als een zware last. Heftiger luidde de banklok. De voetboogschutters joegen hen op, dreven hen naar de burgerzaal.

Daar stond de schout. Wijdbeens. Zijn rechterhand omklemde de roede van justitie.

Naast hem, in een harig boetekleed, Geertruyne, de heks. De capuchon omljstte haar gezichtje, dat vreemd en fascinerend getekend werd door hoge jukbeenderen, schuin staande wenkbrauwen en welgevormde, dikke lippen. Ze hield de ogen neergeslagen.

Witte Wittesoën stampte met de roede op de plavuizen. De indringers zwegen, de banklok luidde onheilspellend voort.

'Lees,' beval de schout aan de jonge schrijver Claes Banckertsoën. De schrijver ontrolde een zwaar gezegeld stuk en verkondigde het bevel van de hertog, dat Geertruyne moest worden geleid voor het hof van Mechelen en dat Witte Wittesoën haar daarheen moest brengen en met zijn leven borg bleef voor het hare. Nadat hij gelezen had, reikte hij de brief aan de schout. Geertruyne sloeg haar ogen op. Ze waren groengrijs en glanzend en lokkend.

De menigte gromde, schuifelde onrustig. Maar twee rotten mansweerde schutters herinnerden hen aan het gezag van de hertog.

Witte Wittesoën legde zijn linkerarm rond de schouder van Geertruyne en tergend langzaam schreed hij door de burgerzaal naar de deur.

Nog steeds omklemde hij de roede van justitie.

De Hôman van het voetbooggilde begeleidde hem met een rot bereden schutters tot de banpalen. Bij het afscheid zei hij: 'Schout, is het wel verantwoord te reizen zonder geleide van uw rakkers?'

'Hôman, de hertog belastte mij en mijn leven. In zijn brief stond niets van een geleide. Bovendien is deze roede van justitie voldoende

herinnering aan mijn gezag.'

'Goede reis, Witte Wittesoën.'

Even keek hij scherp in de ogen van Geertruye. Fronste de wenkbrauwen. Toen reed hij weg aan het hoofd van zijn mannen.

Ze reden tot het begon te schemeren. In een herberg wachtten zij. Er was geen volk in de gelagkamer. Toen de avond gevallen was, hoorden zij twee schrille fluittonen. Witte Wittesoën betaalde de waard voor bier, brood en worst en de verzorging van de paarden. Ze stegen op en reden de duisternis in.

Uit een bosje rees de jonge schrijver Claes Banckertsoen te voorschijn en voegde zich bij hen.

'Het is dus gelukt, Claes Banckertsoen?'

'Ja. Iemand zal zijn paard nu wel missen, maar het was toch oproer, zelfs de poort stond nog open.'

'Bedankt, Claes Banckertsoen,' zei de schout.

'Geen dank. Wil Geertruye mij?'

'Ja. Ik wil je als man, Claes Banckertsoen. De schout heeft mij veel goeds van je verteld,' fluisterde Geertruye.

'Voor goed en voor slecht, in volle trouw?'

'Voor goed en slecht, in volle trouw. Ik heb mijn les gehad, Claes Banckertsoen.'

'Trek naar het Luikse, daar is het rustig,' zei de schout.

Claes Banckertsoen reikte hem de hand en zei: 'Vaarwel, Witte Wittesoën.'

'Vaarwel.'

Geertruye mende haar paard dicht naast dat van de schout. Richtte zich op in het zadel en kuste hem vluchtig op de wang.

'Vaarwel, schout, en dank, dank voor mijn leven.'

'Vaarwel, Geertruye.'

De duisternis omvatte hen, dof dreunden de hoefslagen. Verstierven.

En in de stilte en de duisternis omklemde de schout nog éénmaal de roede van justitie voordat hij hem brak en de stukken in het struikgewas wierp. Daarna nam hij de brief van de hertog en verscheurde

hem tot snippers.

'De stad kan ook gedijen zonder stichtingsbrief,' mompelde hij. En hij glimlachte bitter om het spel van Claes Banckertsoen, de jonge schrijver, die een brief van de hertog al lezende en zonder aarzeling verzonnen had.

Hij wreef over voorhoofd, wang en kin, naar zijn gewoonte, maar nu brandden zijn ogen. Om zich zelf. Om Geertruye, voor wie hij geen vader kon zijn. Om zijn gebroken eed aan de hertog. En om zijn zwerversleven dat nu begon. . .

DE NACHT
VAN DE KOMEET

Het was erger dan brandstichting, bijna een moordaanslag. Bram Horn was ontzet neergezegen op het zitbankje dat hij als speciaal dienstbetoon voor zijn klanten in de slagerij had neergezet. Dikke Hetty, zijn vrouw, stond naast hem en had veiligheidshalve een groot uitbeenmes uit zijn hand genomen.

'Hetty... als ik hem krijg, als ik hem te pakken krijg, ik slacht hem!' 'Stil nou maar,' zei Hetty, 'we krijgen hem wel, heus we krijgen hem wel.'

En beiden keken wat treurig naar Jonas, de loopknecht, die met verbeten woede de grote vensterruit schoonkrabde.

Het was niet netjes geweest wat de kleine Leo Bolle, de concurrerende slager van de overkant, had gedaan. Vol trots had Bram Horn gisteren een grote bedrukte strook papier op zijn vensterruit geplakt: Hier koopt u 'BIEFSTUK 1 pond f 0,75'. Maar in de afgelopen nacht had Leo Bolle, de genadeloze, er een strook onder geplakt met de tekst: 'Als bijzondere attractie geven wij u bij ieder pond een scherp mes en een nieuw gebit cadeau.'

De klanten in de straat hadden gegierd van het lachen en uit leedvermaak en wegens de voordelige prijs gingen er vandaag veel meer dan anders naar Leo Bolle om zijn reclame-aanbieding rollade te proberen.

En nu stond Leo Bolle in het deurgat van zijn slagerij met een demonische grijns op zijn gezicht, te kijken naar Jonas, die na een uur prutsen klaar was en daarna uitdagend schuins twee stroken papier op de ruit plakte:

'Tweemaal dat aanbod van die biefstuk à f 0,75 per pond.'

Maar Leo Bolle, die duivel, beidde zijn tijd. Nogmaals sloeg hij toe,

weer in de nacht!

Toen Bram Horn de volgende morgen met kloppend hart zijn buitendeur had ontsloten, zag hij dat zijn duister voorgevoel van gisteravond voorbarig was geweest. Er was niets onder de strook bijgeplakt. Zijn beroemde biefstukreclame was door zijn concurrent geëerbiedigd. Hij gluurde naar de overkant en zag dat Leo Bolle en zijn knechts reeds druk bezig waren met uitbenen en Leo's vrouw pakte in en rekende af.

Bram Horn begon ook met zijn werk en droeg de knechts op een flinke voorraad biefstuk uit te snijden. Het zou wel druk worden, de mensen zouden vandaag bij hém kopen. Zeker zouden zij dat om hem te troosten voor de bespotting van gisteren en om de schade. De mensen zijn goed, dacht de grote lobbies Bram Horn. Hij kon zijn gedachten toch zo kinderlijk gelukkig laten dartelen.

Al vroeg kwamen de klanten. Ineens vier tegelijk. En allemaal vriendelijk lachend en opgewekt. En allemaal biefstuk bestellend, zijn heerlijke malse geklopte biefstuk à f 0,75 per pond. Maar met de eerste klant kwam er al strubbeling. De dame kocht vier pond biefstuk en legde een rijksdaalder neer.

'Da's f 3,— mevrouwtje. Nog twee kwartjes erbij,' zei Bram vriendelijk.

'Erbij? Nee, slager, ik krijg een gulden van u,' antwoordde mevrouwtje.

'Niet best geleerd op school,' lachte Bram Horn, 'want, mevrouwtje, vier maal f 0,75 is nog altijd f 3,—.'

'En buiten staat dat u twee pond geeft voor f 0,75,' zei mevrouwtje een beetje hoog en kribbig.

'Buiten?'

Bram Horn sloot de ogen. Hij moest zich even vastgrijpen, maar toen stoof hij naar buiten en onderging de marteling. Zijn concurrent, Leo Bolle, had 's nachts een papier met een 2 over de 1 geplakt en hij stond ook weer op straat voor zijn winkel, die satan, met zijn knechten, en maar lachen en maar wijzen naar die arme onhandige Bram Horn.

En weer krabde Jonas, de loopknecht. Nu twee uur. En hij plakte nu vier stroken op de ruit, zodat het binnen wat schemerig werd.

'Wacht maar, wacht maar,' siste Bram Horn. Maar hij kon werkelijk niets bedenken om zich te wreken. Hij was nu eenmaal een goed mens, die slager Bram Horn.

Maar Jacob, de zoon, was niet zoals zijn vader. Toen hij 's avonds zijn ouders eens kwam opzoeken, de verhalen had aangehoord en zijn vader zo tobberig en bleek aan tafel zag zitten, klopte hij hem op de schouder en zei:

'Morgen zal u plezier hebben, vader.'

De volgende morgen was Jacob al vroeg weer thuis en zei:

'Kom vader, kijk nu maar eens naar zijn ruit.'

Bram Horn gluurde naar de overkant en waarlijk, een brede lach trok over zijn gezicht, want daar stond met grote, witte letters op de ruit van Leo Bolle: 'Krengen Slagerij'.

Er begon al een hoop volk op te lopen voor het huis van zijn concurrent.

'En vader,' zei Jacob rustig, 'dat krijgt hij er zo gemakkelijk niet af. Dat heeft een vriend voor me gedaan. Een prima vakman, vader.'

'Jonge, jonge, hij heeft zijn straf, maar zo'n dure ruit.'

'Vader, als je geslagen wordt, sla je terug... en hard.'

Bram Horn keek naar het gezicht van zijn zoon en dat stond verbeten.

Het werd avond. Bram Horn en zijn vrouw werden onrustig, want wat zou er die nacht weer gebeuren.

'Ga rustig naar bed,' zei Jacob. 'Ik blijf hier, beneden in de winkel.'

'Jongen, het is toch veel te koud,' protesteerde zijn moeder, 'en je nachtrust!'

'Geef mij maar een pot thee en een plaid, moeder. Wie vannacht iets uithaalt, is nog niet gelukkig.' Nijdig en dreigend schudde hij zijn hoofd.

En Jacob Horn zat in de winkel en wachtte en wachtte.

Het werd middernacht. Eén uur. Twee uur. Toen zag hij in het licht van de gaslantaarn een figuur uit de deur van Leo Bolles winkel

komen. Omzichtig kwam iemand naar de winkel van Bram Horn. Hij droeg een grote verfpot. Het zou dus hard tegen hard gaan. Jacob kroop op zijn knieën naar de deur, welke hij niet gegrendeld had. Nu stond de figuur voor het venster, doopte de kwast in de verfpot en... met een ruk trok Jacob de deur open, bliksemsnel was hij buiten.

De figuur slaakte een zwakke kreet en liet de verfpot vallen. Jacob Horn sleurde hem de winkel in, maar hoorde hem opeens zachtjes snikken. Jacob belichtte het gezicht met de kaarslantaarn welke hij verborgen onder de bank bij de hand had gehouden. Hij schrok, want hij zag het knappe gezichtje van Marion, de dochter van Leo Bolle. Zij had zich verkleed als man.

'Jij?' vroeg hij gesmoord.

'Wie anders?' snikte zij. 'Wie kan er opkomen voor vader? Hij heeft geen zoons.'

'Waarom is hij begonnen?' beet hij haar toe.

'Jullie zijn begonnen!' fluisterde zij heftig. 'Jullie... jullie. Je kunt geen biefstuk verkopen voor f 0,75, f 0,80 is al krap en dan de mensen weglokken met plakken. Dat doet men niet!! Dat is Amerikaans!'

'Maar iemands reclame bederven, hè, iemand arm willen maken om hem twee pond voor f 0,75 af te dwingen? Nou?'

Ze zat wat zielig op de bank en snikte maar en snoot haar neusje. Jacob ging naast haar zitten, de lantaarn voor hun voeten. Zij keek eens rond, zag de plaid en het matporseleinen komfoortje met de pot thee.

'Heb je mij de hele nacht zitten opwachten? Met al die attributen?' vroeg zij.

'Ja... moet ik soms bevriezen om jullie wraakzucht?' vroeg hij boos. Het was lange tijd stil. Toen vroeg hij:

'Wat wilde je op onze ruit kladden?'

'Zeg ik niet... roep de politie maar, dat komt er toch van,' zei ze dof.

'Politie? Ben je dol? Een kwartier lopen naar het wijkbureau. Politie. Er is al deining genoeg in de straat.'

Weer was het stil totdat hij opeens vroeg:

‘Wil je een kop thee?’

Ze knikte heftig ja, want opeens kreeg ze het koud. Hij zag het en legde zorgzaam de plaid om haar benen. Dankbaar keek ze hem aan en Jacob zag haar mooie donkere ogen, de zachte glans van haar gave huid, alles nog bekoorlijker door het kaarslicht. Met beide handen rond het kopje dronk ze behaaglijk de warme, maar nu toch wel wat erg sterk getrokken thee.

‘Hoe moet het nou verder?’ vroeg Jacob en keek terzijde naar haar fijne profiel, zag de lange wimpers van de neergeslagen ogen, terwijl ze thee dronk met gracieuze slokjes.

‘Laat jouw vader nou ophouden, dan zal ik proberen de mijne ook kalm te krijgen.’

‘Hoe oud ben je nou, Marion?’

‘Altijd nog acht jaar jonger dan jij,’ zei ze snibbig en keek hem opeens aan van uit de hoeken van haar ogen. Jacob werd er onrustig van. Hij boog wat voorover, steunde zijn ellebogen op zijn dijen, liet zijn hoofd rusten in zijn handen.

‘Vroeger speelden we veel in de straat. Weet je nog, Marion?’

‘Vroeger is dood. Sindsdien heb je heel wat speelkameraadjes gehad,’ zei ze wat onverschillig.

Hij zweeg, want het was de waarheid. De forse, stevige, knappe Jacob had reeds vele malen liefgehad. Toen hij opkeek, had zij haar gezicht afgewend, maar hij zag haar kinnetje trillen.

‘Het zijn die vensterruiten,’ zei ze opeens, ‘die rottingen, waarom hebben ze geen open bank in de vleeshal, net als vroeger? naast elkaar?’

‘Vroeger is dood,’ zei je toch daarnet. Nu is het 1908 en niet 1808.’

‘Het zijn die ruiten,’ hield ze koppig vol. ‘Mag ik gaan?’

‘Ja, want wat moet ik met je doen? De politie? Trouwens, je had nog niks gedaan,’ zei hij mild.

Plotseling nam ze zijn gezicht tussen haar handen en keek hem diep in de ogen.

‘Wat is er nou?’ stamelde hij.

‘Niks.’ Bruusk stond ze op om te gaan.

'Marion, nu zie ik je zeker nooit weer,' zei Jacob. Zij staarde naar de grond. Met zijn krachtige hand hief hij zacht haar kinnetje op, zodat ze hem moest aankijken.

'En?' drong hij aan.

Ze haalde haar schouders op en zei, het hoofd afwendend:

'Misschien wil jij morgennacht proberen weer iets op vaders ruit te plakken. Ik zal ook op wacht zitten, maar met koffie en verse boterkoek.'

Toen rukte zij de deur open en vliegensvlug was ze verdwenen.

Er kwam plotseling rust. De wederzijdse veldtochten werden geëerbiedigd en er waren minstens twee vakkundig toe bereide koeien op normale wijze en zonder verliesprijzen de ruiten van Bram en Leo gepasseerd, toen Leo Bolle, 'mir nichts, dir nichts' een campagne klapstuk op zijn ruit begon.

Bram Horn bracht rundertong en zwezerik in stelling en Jonas, de loopknecht, werd uitgezonden om Jacob te halen.

'Hij begint weer, Jacob. Klapstuk met zwaar verlies.'

'Vader, je bent misschien toch wel een beetje ouderwets. Door zo'n goedkope lokker neemt men ook de duurdere dingen wel mee.'

'Wat moet ik doen, jongen, ik kan niks bedenken. Rooktong en zwezerik zijn maar lapmiddelen en met verlies werk ik niet meer.'

Jacob antwoordde eerst niet, maar toen hij zijn tobberige vader daar zo zag zitten, zei hij:

'Ik zal vannacht weer komen waken, maar morgen is het uit.'

Hij stond op en verliet snel de huiskamer.

'Hoorde je dat, Hetty, morgen is het uit. Wat een antwoord. Morgen is het uit... een kunst als vannacht de wereld vergaat.'

'Als...,' zei dikke Hetty, 'als... maar als hij nou niet vergaat? Ik geloof niet in die komeet van meneer Halley. Waarom zal die staart uitgerekend tijdens ons leven de aarde raken? Bram, gooi er baklappen tegenaan. Tong en zwezerik zegt de gewone mensen te weinig.'

'Zwijg stil,' zei Bram Horn. 'Ja, ik heb daar geen andere zorg. Baklappen... als meneer Halley met zijn komeet naast je bed staat.'

De staart van de komeet passeerde in die zwoele augustusnacht. Opgelucht kwam Bram Horn in zijn winkel, de wereld was niet vergaan. Hij keek naar de overkant. Alle raambiljetten van Leo Bolle hingen op hun plaats. Er was maar één heel kleine bijgekomen. Eén en dan zo'n kleintje. Dat kan geen kwaad, dacht Bram. En bovendien dwaasheid om zich zorgen te maken over raambiljetten terwijl vannacht het hele leven aan de staart van een komeet van ene meneer Halley hing. Belachelijk.

Er kwamen mensen voorbij en ze keken naar zijn etalage en zijn biljetten. Ze stapten binnen, gul lachend.

'Nou slager, gefeliciteerd.'

'Ook gefeliciteerd. Ook gefeliciteerd. Wat een geluk, hè. En wat zal het zijn?'

'Nou, als we kiezen mogen, dan maar van die heerlijke rooktong,' zei een oud vrouwtje, 'dat kan een eenvoudig mens anders toch niet betalen.'

'Welja, moedertje, neem het ervan. Wij zijn er doorgerold. Het was onze tijd nog niet,' zei Bram Horn en zorgvuldig begon hij rooktong te snijden.

'Nou, slager. Wij hebben onze tijd wel gehad. En doorgerold. . . ja, zeg dat wel. Het huwelijk is een gok. Maar die kinderen zullen wel gelukkig worden.'

'Welke kinderen,' vroeg Bram en keek op. Hij zag dat zijn winkel stampvol was gelopen.

'Hè, vader, maak de kachel nou niet met me an,' zei een zware bootwerker. 'Welke kinderen . . . hebbie soms al een paar graantjes vooraf gepikt?'

Plotseling, vol argwaan, keek hij naar de overkant. Ook daar stond de winkel vol en buiten lazen de mensen het nieuwe plakkaat van Leo Bolle.

'Moment, mensen, moment. Joop, Harry, help jullie even. Ik ga kijken wat die duivel weer heeft uitgehaald.'

Aan de overkant gebeurde hetzelfde. Leo Bolle holde naar buiten, keek naar zijn winkelruit en zag het kleine plakkaat, maar door zijn

drift las hij het niet. In het midden van de straat stonden de slagers bijna lijf aan lijf.

'Heb je nou je zin? Hoeveel biefstukken moet je nou uitsnijden om die stunt te verdienen? Verdienen!! een dag vlees voor niks,' krijste Leo Bolle.

'Voor niks? Man, je ijlt,' riep Bram Horn.

'Dat heb jij toch gedaan. Vlees vandaag voor niks. Op mijn ruit.' Leo Bolle bleef er haast in.

Met een forse zwaai duwde Bram Horn zijn concurrent opzij en liep naar diens winkelruit. En hij las.

'Heb je het gelezen?' riep hij zijn concurrent toe.

'Gelezen? Lezen ook nog!! Is het niet genoeg wanneer de klanten je dreigen als je het vandaag niet voor niks geeft?' gilte Leo Bolle. Bram Horn pakte zijn concurrent bij de schouders en duwde hem bijna door zijn eigen ruit.

En Leo Bolle las:

'Wegens verloving van mijn dochter Marion met Jacob Horn, vandaag vlees gratis.'

Toen holden beide slagers naar de ruit van Bram Horn en zij lazen:

'Wegens verloving van mijn zoon Jacob met Marion Bolle, vandaag vlees gratis.'

Beiden konden geen woord uitbrengen. Leo Bolle kreeg het eerst zijn stem terug, want hij was het meest op geld gesteld.

'Here, Here, wat zal me dat kosten?'

'Heel wat meer dan je klapstukpesterij,' riep Bram vergenoegd.

Leo Bolle staarde voor zich uit en zei opeens:

'Niet eens zo gek. . . niet eens zo gek.'

'Helemaal niet gek,' galmde Bram. 'Zo'n forse gezonde kerel als mijn Jacob.'

'En mijn fijne, knappe Marion, wou je die soms achterstellen?' dreigde Leo.

'Zullen we de vrouwen d'r bijroepen?' zei Bram Horn. Hij voelde zich altijd veiliger achter dikke Hetty.

'Laten we eerst maar eens gaan helpen,' zei Leo Bolle somber, 'mijn verlies puilt de winkel uit.'

Maar voordat Bram Horn naar zijn winkel liep, pakte Leo Bolle hem bij de arm en fluisterde:

‘Denk erom, Horn, we sluiten om elf uur vanmorgen.’

‘Ach, waarom, ik heb maar één zoon.’

‘Nar, gooi jij je geld maar weg. Ik sluit om elf uur.’

Maar Leo Bolle sloot niet, want er was een hogere macht. Zijn vrouw.

Beide slaggers kwamen de opgelegde verplichting na. Het kostte hun beiden één koe en toen de klanten later hoorden hoe Jacob en Marion op deze drastische wijze een einde aan de jarenlange biljettenoorlog hadden gemaakt, gierde de hele buurt van de pret. Er kwamen geen raambiljetten meer. Er kwam een bruiloft. Er kwamen gelijke prijzen bij Leo Bolle en Bram Horn en de klanten van de buurt betaalden hun gelach en hét gelag.

VUURDOOP

Er was eens een grote, drukke havenstad.
En op een dag verbrandde haar hart . . .

Precies op zijn veertiende verjaardag stuurde Debbie Drukker haar zoon Japie het kwaadaardige leven in. Hij vroeg een dag uitstel, maar Debbie zei: 'Néé, je hebt nou veertien jaren genikst en feestvieren kun je vanavond!'

Daarom stond Japie Drukker nu schuchter op de deurmat in de kramerijengroothandel van Sal Pachter, zijn brood in een 'stikke-zakkie', z'n thee in een email kruik.

'En,' riep de dikke hoofdjuffrouw hem toe. Ze stond niet op van de pakkist waarop ze zat. Dat maakte haar moe; het was nog lang tot zeven uur vanavond en haar voeten brandden nu al, net van huis. 'Ik kom werken.'

'Ben jij Japie?'

'Ben ik.'

'Loop maar door naar de baas, maar pas op, hij heeft een pestbui. Zeker weer heibel met z'n lieverd thuis.'

'Waaró?'

'Dááro!'

Ze wees naar de kantoortjes achter in de diepe winkel. Toen hij langs de rij winkelmeisjes liep, bloosde hij. Want ze keken zo eigenaardig en lacherig naar die lange, slanke, donkerogige Japie.

'Fijne knul,' zei er een, iets te luid.

Japie aarzelde voor de kantoordeur waarop het heilige woord 'Privé' was geschilderd. Het meisje dat fijne knul had gefluisterd, liep naar hem toe, duwde hem zacht naar de deur. Japie klopte schuchter.

'Jò, ga d'r in,' stookte Eva, 'hij staat niet in z'n hemd.'

Toen gaf ze hem een duw en een knipoog.

En Japie stond in het rommelige kantoor van Salomon Pachter.

De patroon keek op, bulderde: 'Je bent te laat! Je zal het ver brengen, héél ver. Denk eran dat je je niet drukt, Drukker!'

'Ik ben jarig,' antwoordde Japie, in de hoop dat dit grootse, dit jarige, zijn patroon op slag zou vertederen.

'Dat doe je maar in je eigen tijd. Als je ooit je pensioen bereikt, dan vier je al je verjaardagen maar achter elkaar. En leg je restaurant maar in die bureaula en begin.'

'Waarmee, meneer Pachter?'

'Ruim hier op. Al die monsters m'n kantoor uit. De hele wereld stuurt monsters. Als ze allemaal een order krijgen, kon ik het hele entrepot wel huren. En Sal Pachter pleite. Wat goed is naar de winkel, onze postzegelkosten brengen ze altijd wel op.'

Na deze woorden was Japie Drukker lucht geworden. Maar nauwelijks was hij begonnen met opruimen, of zijn patroon riep: 'Japie!' 'Ja, meneer Pachter.'

'Japie, noem me niet de hele dag meneer Pachter. Eerstens is 't een rotnaam en tweedens verlies je te veel tijd. Kort en zakelijk, Japie, kort en zakelijk. Daar kijk je van op, hè, dat ik m'n naam een rot-naam vind. Ik had veel liever Orchidee geheten. Maar als ik hem wil laten veranderen, kost me dat ten eerste te veel geld en ten tweede kunnen de venters dat niet uitspreken. Daarom leg ik me maar neer bij Pachter. Pachter naast Pachter. Mesjoggaas. Japie, ga geld halen.'

'Waaró, meneer Pachter naast Pachter?'

'Japie Drukker, je verspilt m'n tijd. Waaró, dat is een o te veel. Men zegt: waar. Da's kort en krachtig. Nou, waar? Bij de bank natuurlijk.'

'Waaró is die bank?'

'Op het Beursplein tegenover het fonteintje en de mussen en de Beurs. Dááro!'

'Hoe moet ik dat doen, dááro?'

'Japie, ik krijg de zenuwen van je. Je gaat eerst naar de bioscoop. Scala op de Hoogstraat. Zie je de cowboys. Nou, dan loop je naar

die bank, je stapt binnen, je trekt je twee revolvers, je schiet van de heup, met allebei, je grijpt de kas en die breng je hier. En denk eraan dat je geen cent verliest onderweg.'

Terwijl Sal Pachter zo kort en zakelijk zijn jongste bediende instrueerde, schreef hij een cheque uit. Met een weids gebaar gaf hij hem aan Japie en vervolgde: 'Als dat niet lukt met die revolvers, toon je die cheque, zal je achterover slaan van wat die naam Pachter doet. En denk eraan, Japie, als je één cent verliest of verbrast, tien jaar op z'n minst. Verzachtende omstandigheden ken ik niet, omdat ik jou nog niet ken. En vlug. Tijd is geld, vooral in zaken, zegt men, maar ik heb nog nooit een tientje uit m'n horloge kunnen peuteren. En ben je nou nog niet weg, luiwammes!'

Een vuistslag op tafel en Japie stond ontdaan op de mat voor de deur.

De dikke hoofdjuftvrouw waggelde naar hem toe. 'En... is 't meegevallen?' vroeg ze. Japie Drukker schudde treurig nee; hij kon wel huilen. Ze zag het, nam de cheque uit z'n handen.

'Kom maar mee. Ik zal je wel helpen. Dat zulke onnensen geboren worden, is een tempering van ons vreugdevolle bestaan hier op aarde. Heb je wel eens van Domela Nieuwenhuis gehoord, Japie?' Zij pakte hem onder de arm en schreed zwaar en een beetje waggelend met hem over het middenpad naar de deur. 'Bruid en bruidegom, waar blijft de jajem?' riep een marskramer. De winkel daverde. Buiten legde ze Japie kalm uit waar en hoe hij geld moest halen en besloot: 'En, Japie, als... luister je goed, als er tijd is om tussen de middag brood te eten, kom dan bij me, zal ik je vertellen van Domela Nieuwenhuis... ik bezweer je, een profeet.'

Japie kwam terug met het geld. Het water stond in z'n handpalmen van angst dat onderweg iemand de city-bag zou weggrissen en voortdurend moest hij denken aan de verschrikkelijke prenten van het 'Politie Nieuws', dat iedere week achter de vensters van de sigarenwinkels werd opgeplakt.

Hij drong zich door de volte van de winkel, het koffertje tegen de borst gedrukt. Maar niemand lette op hem, het bedrijf was in volle gang, de verkoopsters hadden al hun aandacht nodig bij het afreke-

nen en om te beletten dat de venters uit de orderbakjes en de schappen gapten.

'Zo, ben je daar eindelijk,' riep Sal Pachter hem toe, 'heb je soms koffie gedronken met de hoofddirecteur?'

'Ik ben nog geen drie kwartier weggeweest, meneer, en van de Binnenrotte naar de Beurs en weerom is toch minstens...'

'Ja... ja, weet ik, weet ik, over Parijs is het korter. Tellen!'

Sal Pachter maakte met wijsvinger en duim het telgebaar. Japie opende de city-bag en legde het geld voor zijn patroon.

'Tellen,' herhaalde Sal Pachter.

'Ik?'

'Wie anders? Heb ik het soms gehaald? En als ik tel, kun je later zeggen, dat tekort heeft u weggegoocheld... nee, Japie, jij telt het me voor.'

Japie begon te tellen, tot de laatste gulden.

'Te kort,' zei Sal Pachter, 'tien gulden te kort.'

'Hoe kan dat nou. Ik tel toch alles uit! Dat ziet u toch!'

'Te kort, zeg ik. Overtellen. Die tien gulden moeten terechtkomen.'

'D'r is geen tekort!' schreeuwde Japie.

'Tellen. En als ik wil, tel je de hele dag, de hele week. Verstaan!' Ook Sal Pachter schreeuwde.

Japie moest driemaal overtellen; steeds beweerde Sal Pachter dat er te kort was. En toen Japie eindelijk begon te huilen van ellende, zei zijn patroon: 'Het klopt! Opeens klopt het, Japie. Ja, jongen, je moet precies zijn met geld. Geld is als water, Japie, het kan overal heen-vloeien, zelfs naar de goot. En als je later miljonair bent, laat je je al maar voortellen, tot ze de kouwe koorts krijgen en tot het klopt.'

Tevreden legde zijn patroon het geld in de brandkast en terwijl hij omstandig sloot, zei hij: 'Mag het even blijven sluimeren, Japie, heel even van mij zijn. Vanavond, als de wisselopers allemaal zijn geweest, is er geen cent meer over. Japie, die wisselopers zijn mijn dood, op wisselopen moet levenslang staan.'

'Wat is een wisseloper, meneer Pachter?'

'O... o, das hab ich... dat moet ik tot de grootste koopman aller tijden opleiden, daarvan moet ik een nieuwe Rothschild maken.'

Japie Drukker, zeg tegen je moeder dat ze bij me komt om haar vlees en bloed terug te halen.'

Er werd geklopt. Vragend keek Japie naar zijn patroon, die hem toeriep: 'Laat binnen komen, alleen de Engel des Doods stuur je terug.' Japie hoefde niet naar de deur te gaan om een bezoeker binnen te laten. Die stond opeens midden in het kantoor. Een grote, zware man met een grote, zware sigaar in z'n linker mondhoek.

'Devie, jij hier?' riep Sal Pachter.

'Ja, helemaal. En niet met lege handen,' riep David Krakauer terug. 'Ik heb een verrassing voor je meegebracht. Je hele zending van de vorige week staat buiten op drie sleperskarren.'

'Wat mankeert eraan?'

'Alles.'

'Alles... alles... wat is alles?' schreeuwde Sal Pachter.

'Wat alles is, zul je zien als je alles bekijkt. Een mooie bezigheid voor je Sjabbes en zondag. En nou m'n geld terug plus de vracht en de fooien voor de slepers.'

'In geen honderd jaar. Chicanes!' Sal Pachter was uitzinnig van boosheid. David Krakauer deed een paar stappen in zijn richting. Dreigend. Zijn beide handen zo groot als serveerblaadjes onder de neus van Sal Pachter. 'En nou hier maar in tellen, Sally, jongen, en een beetje vlug.'

'Wat mankeert er aan dat goed?'

'Ga maar kijken, ga maar kijken,' zei David Krakauer nu gemoedelijk en blies een forse wolk tabaksrook uit. David Krakauer nam breeduit plaats in de stoel achter het bureau van Sal Pachter en lachte tegen Japie.

'En, jongen, hoelang ben je hier?'

'Vandaag voor 't eerst, meneer.'

'Moet je nog niet opgenomen worden in een zenuwinrichting?'

'Ikke... meneer... waarom?'

'Komt wel, komt wel... tenzij je een andere baas zoekt. Iedere jongste bediende van Sal Pachter is al na één week in een dwangbuis weggevoerd. 'k Zou morgen maar wegblijven.'

Toen stormde Sal Pachter weer terug in z'n kantoor. 'Waar zijn die

sleperskarren? Zeg eens even, ben jij mesjogge of ik? Wie sprak er van drie wagens met retourgoed?

'Sally, jongen, je moet niet zoveel drinken, delirium tremens is heel erg gevaarlijk.'

'Devie, ik bega een moord aan je!' schreeuwde Sal Pachter.

'Hoe kan men een klant die betalen komt, vermoorden? Da's dubbel pech, de klant kwijt, de centen weg en in m'n testament staat dat ik alle vorderingen ontken.'

Sal Pachter wiste zich het voorhoofd af, zo kwaad had hij zich gemaakt. Hij stamelde: 'Wat een ongein, wat een ongein.'

'Je hebt gelijk, Pachter, aan zaken doen is tegenwoordig geen gein meer.'

Sal Pachter zweeg. Tegen deze man kon hij niet op. Hij nam plaats op de bezoekersstoel voor zijn bureau, want hij durfde zijn grote klant niet verzoeken zijn stoel te ontruimen.

David Krakauer schreef op zijn gemak een cheque uit, en toen hij deze overhandigde, zei hij: 'Neem je hem nog aan?'

'Van jou altijd en tot elk bedrag,' zei Sal Pachter opgelucht.

'Pachter, jongen, op een goeie dag til ik je toch. Dan koop ik je halve voorraad, jij denkt de komende week komt-ie afrekenen. Maar dan zit ik in Amerika.'

'Dat doe je nooit,' riep Sal bijna vrolijk.

'Doe ik wel! En alleen bij jou... Maar wanneer? Wanneer?? Wanneer???' David Krakauer stond op, nam een verse sigaar en bij de deur zei hij: 'Zorg dat die jongen gezond blijft. Hij ziet er nou al afgetobd uit.'

'Moet je nog wat bestellen?' vroeg Sal Pachter begerig.

'Moeten niet, maar ik wil wel. Ik ga eerst koffie drinken.'

'Van mij natuurlijk,' riep Sal. 'Japie, m'n jas, m'n hoed.'

'Je gaat niet mee, je blijft bij je zorgen. Een patroon hoort bij zijn zaak. Als een schipper op z'n schip, zo gaat een patroon ermee naar de haaien.'

'Of ik koffie wil gaan drinken, zal ik toch zeker beslissen?' Sal werd boos.

'Mag je. Maar als je nou met me meegaat, stap ik zo met jou samen

binnen bij Nijstad en Aldorf. Krijgen zij de order.'

Sal Pachter gebaarde driftig dat Japie z'n jas en hoed moest terugbrengen, draaide zich boos om en David Krakauer knipoogde en glimlachte sardonisch naar Japie. Toen stapte hij het kantoor uit.

'De vis wordt duur betaald,' zuchtte Sal Pachter.

'Welke vis, meneer?'

'D'r uit, stuk stom,' brulde Sal Pachter.

En weer stond Japie, maar nu met een kloppend hart, op de mat vóór de kantoordeur. En weer waggelde de dikke hoofdjuffrouw naar hem toe. 't Went wel,' zei ze en streelde moederlijk zijn wangen, 'denk maar dat je bij de farao in Egypte werkt. Duizenden joden hebben dat ook overleefd.'

'Was het in Egypte niet veel beter dan hiero bij Pachter?' snikte Japie.

'Weet ik niet. Misschien was Pachter vroeger farao. Weet men?' zei de juffrouw.

'Japie!' dreigde het vanuit het kantoor.

'Nou moet je broodjes voor hem halen. Let goed op. Want op z'n eten is-ie kreel, fouten met z'n broodjes vergeeft-ie nooit.' Weer streek ze moederlijk over z'n haar en vervolgde: 'Pas op voor de meiden hier, laat je niet in de luren leggen.'

Japie ging het kantoor weer binnen en de hoofdjuffrouw betrad opnieuw het theater, de detailverkoopafdeling van Sal Pachter.

'Ja, meneer,' zei Japie kleintjes.

'Ja, meneer? Wat ja? Heb ik je wat gevraagd waar je ja op moet zeggen?'

'Nee, meneer.'

'Wat is nee? Heb ik je wat gevraagd waar je nee op moet zeggen?'

'Ik weet het niet meer, meneer.'

'Heb je ze wel alle vijf, Japie? Weet jij nou echt niet of ik je ja of nee iets heb gevraagd? Heb je zaagsel in je koppetje? Dat moet een koopman worden! Nahnoe! Haal broodjes voor me.'

Japie zweeg wijselijk en wachtte.

'Zou je nou niet vragen waaró en wat moet erop?'

'Waaró, meneer, en wat moet erop?'

'Eindelijk, eindelijk breekt het door,' stelde Pachter tevreden vast.

'Nou, waar zou een jiddisje grossier in Rotterdam zijn broodjes halen. Nou, waaróó?'

'Bij Sternheim.'

'Juist, bij Sternheim in de Wagenstraat, juist. En wat moet erop?'

'Warm kalfsvlees, pekervlees, vette worst,' Japie aarzelde.

'Ga door... ga door!' zei Pachter met gesloten ogen.

'Magere worst, leverworst, lever, rauw gehakt...'

'Ga door... ga door!'

'Ik weet niet meer.'

'Jammer, heel jammer... ik was net zo lekker aan 't eten,' zei Sal Pachter en zuchtte, 'maar affijn, je smaak is tenminste goed. Laat 's kijken... laat je geven één galletje pekervlees... één galletje warm kalfsvlees... in de jus... één galletje lever... een augurk en drie uitjes!'

Opeens daagde er iets in Japies hoofd en er flikkerde iets in z'n donkere ogen. 'Ook met de revolvers, meneer Pachter? Van de heup?'

En wat hij verwachtte gebeurde niet. Sal Pachter schreeuwde niet. Hij sloot weer z'n ogen, wreef over zijn neus en zei tevreden: 'Eindelijk... eindelijk begin je mens te worden. Eindelijk een laagje handelsgrondverf. Ga gauw. Ik heb honger, ik heb grote honger, heel grote honger. En voor jou mag je een tampie worst meebrengen.'

'Van uw geld?'

'Dacht je dat Abraham Kuiper het betaalde? Die láát betalen... onthou dat, Japie, de overheid laat altijd betalen. En héél véél! Ga nou, anders is m'n honger over vanwege de overheid. Dat tampie is van de zaak!'

Japie Drukker maakte geen fouten met de broodjes. En er waren vijf uitjes.

'Hoe komt dat? Vijf?' stelde Sal Pachter vast en tikte vijfmaal met z'n potlood op de schrijftafel.

'Hij kan zeker niet tellen,' constateerde Japie.

'En jij, kan jij tellen,' vroeg Sal Pachter met vorsende blik.

'Ik wel.'

'En waar geleerd?'

'Bij de firma Salomon Orchidée, in galanterieën, kramerijen en speelgoederen.'

'Heel goed... heel goed. Ik begin gein in je te krijgen. Hier twee uitjes en een halve augurk voor jou... en hier het broodje pekervlees, omdat ik tevreden over je ben.'

Japie Drukker moest bij zijn patroon blijven eten en daardoor kwam hij niet onmiddellijk in de leer van de leer van Domela Nieuwenhuis. Nauwelijks had Sal Pachter zijn vingers afgelikt of hij begon lodderig te kijken. Hij leunde achterover in zijn draaibare bureaustoel, vouwde zijn handen over zijn buik. Opeens knikkebolde hij, schrok wakker, staarde naar Japie, riep: 'Drukker, druk je. Ik wil gaan nadenken. Een heel grote zaak klaren.'

Weer flikkerde er iets in Japies ogen. Hij antwoordde: 'Meneer Pachter, u hebt vanmorgen gezegd: denk er aan dat je je niet drukt, Drukker.'

'Na mijn nadenken zal ik je antwoorden. Verdwijntotdat ik je roep.' Sal Pachter sloeg met de vuist op tafel. Maar daarmee versloeg hij tevens zijn slaap. Japie, die ijlings het kantoor was uitgevlucht, werd een minuut later weer teruggebulderd. 'Japie, spreek me nooit meer tegen. Die hele grote zaak is zo maar uit m'n hoofd verdwenen. Mooi is dat, mooi, om z'n patroon van z'n apropos af te brengen. Ga zitten en doe wat.'

'Wat moet ik doen, meneer Pachter?'

'Weet ik veel, waarom heb ik je eigenlijk. Dat heb je d'r nou van als je een week hart hebt. Komt je moeder hier op kantoor, hier bij me, vraagt of ik je gebruiken kan en ik, verswarzter nar, zeg ja... terwijl ik helemaal niet weet waarvoor ik je gebruiken kan... ai... ai... hoe kwam ik zo mesjogge.'

'Zal ik dan maar weggaan, meneer Pachter?'

'Weggaan, weggaan? Terug naar je moeder, die hier is komen smeken? Doet men niet, doet men niet. Je moeder... met vroeger dat schattige gezichie... ja, die zal ik daar verstoren! Een ijsberg ben je,

een ijsberg van een zoon, daar!'

Schuldbewust keek Japie Drukker op zijn handen. Keek zo nu en dan schichtig op. Zag Sal Pachter zitten met gesloten ogen. Zou het hem dan toch nog gelukt zijn over die grote zaak na te kunnen denken? Japie wilde het weten, zei: 'Meneer Pachter, zou het lukken?'

'Wat moet er nou weer lukken? Lukt er niet genoeg in de wereld? Mag men niet eens origineel zijn en iets laten mislukken? Wat moet er nou opeens lukken, een beetje vlug.'

'Nou, ik dacht dat u die grote zaak wilde klaren.'

'Japie... Japie, ondanks het schattige gezichie van je moeder van vroeger, doe me iets barmhartigs.'

Japie Drukker stond op. Treurig, verslagen. En angstig om het niet meer zo schattige gezichie van moeder, straks thuis. Maar hij werd toch dapper. Pakte z'n jekker, z'n pet, stak z'n email kruikje in zijn zak, zette z'n pet op en direct weer af. 'Ik gaan dan maar, meneer Pachter.'

'Moet je niks meer vragen? Moet je niet vragen... m'n geld en m'n getuigschriift? Wat is een mens zonder geld? Wat zonder geld en getuigschriift?' zei Sal Pachter vreemd vriendelijk, terwijl hij voortdurend zachtjes knikte en met zijn duimen draaide.

'Geld? Ik heb niks gewerkt, ik wil geen geld. En een getuigschriift wil ik ook niet. Een halve dag een baas en dan een getuigschriift, dat is... een... een vonnis!' Hij snikte opeens van alle ellende van de hele morgen.

Salomon Pachter sprong op. Stond opeens voor Japie Drukker, tikte hem tegen z'n kin, zodat hij moest opkijken. 'Drukker, ik ontdek daar opeens iets. Je bent eerlijk. En je hebt hersens. Wat je zei van dat getuigschriift, dat is Thora. Hang je kleren weer weg en ga zitten.'

Japie Drukker gehoorzaamde schoorvoetend. En met gebogen hoofd. Wachtte. Het bleef lang stil. Toen zei Sal Pachter: 'Zeg iets.' 'Ik weet allenig dat meneer David Krakauer nog niet weerom is. In die tijd kun je wel een hele kan koffie leegdrinken. Wat u?'

'Japie, je hebt goud in je koppie, ik was hem helemaal vergeten.

Gott oh Gott, misschien is-ie al die tijd al aan het kopen bij Nijstad en Aldorf. Japie... hollen! Ga kijken of hij er nog is. Haal hem hier!' Sal Pachter was klaar wakker. Snelwandelde door zijn kleine kantoor, zo opgewonden was hij.

'Als ze me maar binnenlaten, meneer Pachter,' zei Japie bedeesd en bang voor dit nieuwe avontuur.

'Dan met de revolvers, Japie! En onderhandel niet. Leg Nijstad en Aldorf maar direct neer. Japie, onze grootste concurrent met twee schoten uitgeteld. De hemel geve dat ze je niet binnenlaten. Ah... Nijstad en Aldorf uit de markt!' Verzaligd sloot Sal Pachter zijn ogen. Daarom zag hij niet dat Japie Drukker het kantoor uitliep. En naar buiten. Hij holde, schietgebedjes afvurend, dat hij David Krakauer zou mogen tegenkomen.

En die dag was het lot speels. Japie Drukker ontmoette David Krakauer. Hij hijgde naar de grote man: 'Ik moest u zoeken voor de baas. U hebt toch niet gekocht bij hullie?'

'Hullie ken ik niet, Japie. Is dat een nieuwe firma?'

'Nee, u begrijpt me niet, meneer Krakauer. Ik moest...'

'Ik weet wat je moest,' zei David Krakauer, terwijl hij Japies kin optilde met zijn wijsvinger. 'We gaan gein maken met Sal Pachter. Kom mee.'

Gehoorzaam dribbelde Japie naast de forse Krakauer, die bijzonder grote stappen nam.

'Gane me niet naar de zaak?' vroeg hij na een tijdje.

'Nee, dat gane me niet. Kom mee naar Coomans.'

'Ik moet naar de zaak; as ik niet weerom kom met u, dan heb ik morgen geen werk meer.' Japies stem trilde, zo nabij waren zijn tranen weer, zo dichtgeschroefd raakte zijn keel.

'Japie, dacht jij dat er maar één baas in de wereld bestond? Alleen Sal Pachter? Vertrouw maar op mij. En nu naar binnen.'

David Krakauer schreed als een vorst door de overdrukke cafezaal, waar een wekelijkse zakenbeurs werd gehouden. De neringzieken omringden hem als een meute... Krakauer, kom hier, ik heb een kopie... Krakauer, jongen, honderd kisten spot, spot, zeg direct ja,

anders zijn ze weg. David, dat koop je niet, dit steel je voor zo'n niksprijs... Krakauer, ik zal jou eens een keer wat laten verdienen... Krakauer... Krakauer... Krakauer...

'Laat me met rust. Ik koop niks anders dan gerookte zalm. Wie heeft twee ons gerookte zalm? Onmiddellijk leveren, spotcash.'

Niemand had voorraad gerookte zalm bij zich. Niemand had behoefte aan spotcash. Ze dropen af, een beetje geërgerd dat David Krakauer niet onmiddellijk al hun partijen tegen die va-banque-prijzen had gekocht. Hij komt wel, dachten ze, straks... eerst moet-ie zijn kop soep en z'n twee croquetjes verzwolgen hebben. David Krakauer zocht een tafeltje bij het raam, beduidde Japie tegenover hem plaats te nemen. Het tafeltje was eigenlijk bezet. Maar de drie dreutelende kooplieden durfden niet voor hun recht op te komen. David Krakauer was een té grote zakenreus.

'Japie, wat drink je van me?' vroeg Krakauer.

'Ik heb geen dorst, meneer. En m'n kruikje thee staat nog op de zaak.'

'Zo, zo, nou, jij drinkt thee hier.'

David Krakauer wenkte de kelner. Die kwam vlug, Krakauer was niet zo maar een beursbezoeker. Hij was een begrip, een machtige man, een royale klant die een stuiver fooi niet kende.

'Klaas, thee voor de jongen. En je weet wel voor mij.'

Terwijl de kelner voor zijn bestelling op pad ging, want Coomans was groot en breed en diep, zei Krakauer: 'Japie, wat verdienen je daar?'

'Een gulden in de week, om te beginnen.'

'En nog iets van provisie?'

'Nee, meneer Krakauer. Allenig de meisjes krijgen een beetje van de verkoop. En de reizigers natuurlijk. Maar ik ben van kantoor. Als ik nou in de zaak hielp, misschien.' Hij keek een beetje sip naar de voorbijgangers en de sleperskarren, die de Hoofdsteege tot iets Londen maakten.

'Japie, is je moeder weduwe?'

'Ja, meneer. Al tien jaar weduwvrouw.'

'Zo, zo. En lijkt je op je moeder?'

'Thuis lijken we allemaal op moeder. Maar m'n zussies sprekend. Dat benne mooie meiden, m'n zussies, meneer Krakauer.'

'Zo, zo, Japie. Hoe oud is je moeder?'

'Nou laat-es kijken, komende week vrijdag wordt ze éénnenvertig jaar, zo God wil en we leven,' antwoordde Japie. Zijn ogen glinsterden; al was moeder streng, ze was een 'immese' moeder.

'Japie, ik kom volgende week vrijdag je moeder feliciteren. Zeg maar dat ik kom eten. Dat is gezellig voor me.'

'Komp uw vrouw mee, mot ik dat zegge?' Japies ogen waren blij door dit nieuws. Hoog bezoek.

'Nee, ik kom alleen. Want ik ben alleen. Net als je moeder. Al tien jaar weduwnaar. Maar affijn, drink je thee en vergeet het niet te zeggen. Anders sta ik voor m'n vrijdagavond nog op straat.'

Japie dronk zijn thee. David Krakauer lepelde zijn soep en at daarna z'n croquetjes. De beurs loerde tersluiks. Nog even! Dan zou Krakauer gaan ontbieden aan zijn tafeltje, dan zouden de partijen in beweging komen, dan zou de winst zichtbaar worden. En bij sommige Rotterdamse kooplieden ontwaakte het idee: 'Als-ie die partij neemt, dan zondagavond met Bekkie naar de schouwburg. En voor-aan. Stalles.'

'Japie, schrijf op,' zei David Krakauer opeens. De croquetten waren niet meer.

'Wat moet ik opschrijven? En ik heb geen potlood en geen papier, meneer Krakauer.'

David Krakauer wenkte een van de begerigen. Zei: 'Leen me even een briefbloc en een potlood. Ik maak het straks wel goed met je.'

Het schrijfgerei lag er onmiddellijk, de geur van winst maakte té vriendelijk onderdanig.

'Japie, noteer.'

En op de liniatuur verscheen een order waarvan Sal Pachter nog nooit had gedroomd. Japie Drukker besepte dat nog niet; daarom vroeg hij: 'Waarom moet ik dat nou allemaal opschrijven. Ik weet niet eens wat het betekent.'

'Hoeft ook niet. Zeg alleen maar tegen je patroon dat hij me dat allemaal zo gauw mogelijk levert. En dat hij jou provisie moet be-

talen. Want anders is hij me kwijt als klant. Gesnapt, Japie? En hier is mijn handtekening onder je order.'

Vol ontzag staarde Japie naar David Krakauer. Zo zag een geweldenaar in deze branche er dus uit.

'Nou, Japie, je krijgt nog een paar croquetjes van me en dan hollen naar je baas. En vergeet vrijdag over een week niet. En zeg tegen je moeder dat ik van kip hou. Van goudbruin gebraden jonge haantjes.'

En Japie holde. En kwam terug in het inferno op de Binnenrotte.

'Daar hebbie 'm,' riepen de meisjes.

'Goddank,' zuchtte de dikke hoofdjuffrouw, nam een flesje eau de cologne uit een van de schappen en gebruikte de hele inhoud om af te koelen.

Sal Pachter zat als een wrekende God achter zijn schrijftafel. Eerst zei hij niets. Keek maar en keek maar, totdat de dikke hoofdjuffrouw vroeg: 'Moet u ook wat eau de cologne?'

Daardoor kwam Sal Pachter terug in het dagelijkse leven, brieste: 'Het kan niet op! Kan je geen gewoon water nemen?'

'Water? Als iemand uit de dood herrezen is?' weerkaatste de hoofdjuffrouw.

Sal Pachter keek alleen maar, maar weer was het dreigend, bijzonder dreigend.

'Japie, waar was je? Waar is Krakauer?' vroeg hij.

Sal Pachter begreep niet hoe zijn tweede ik hem zo kalm hield.

'Meneer Krakauer was bij mijn,' pochte Japie, met nadruk op het Rotterdamse mijn, 'kijk-es, wat ik 'm heb verkocht.'

Sal Pachter keek naar de vellen papier. Zag opeens de bekende handtekening van David Krakauer. Hij glimlachte. Stond op van zijn heersersplaats achter zijn bureau. Kwam naar Japie toe, legde zijn handen op zijn schouders, zei: 'Moet ik nog wat vragen?'

'Nee, meneer Pachter, alleen de order maar uitvoeren.'

'Maar hoe, Japie, hoe heb je dat klaargespeeld?'

'Zonder revolvers, meneer Pachter. Met m'n tong.'

Sal Pachter neep zijn ogen. Nog steeds begreep hij niet waar zijn

drukke, driftige manieren opeens gebleven waren. 'Japie, je ziet wat mensenkennis betekent. Ik wist op slag wat er in je zat. Een groot koopman. Leer daarvan, Japie, van mijn mensenkennis. Die is goud waard, wat zeg ik? Platina is het.' Toen voerde hij Japie in triomf door de zaak.

Riep opeens tegen het blonde Venusje dat 's morgens voor de deur van 'Privé' Japie moed had ingesproken: 'Naar het Haagse Veer. Zeg tegen de commissaris dat-ie terecht is. Dat-ie niet hoeft laten dreggen in de Rotte of in de Leuvehaven. Hollen, meid!'

Maar de Rotterdamse holde niet. Zij glimlachte naar Japie, haar eerste echte vonk. Riep naar de patroon: 'Laat 'm nou meegaan. Anders geloven ze me toch niet. Nogal lekkere jongens benne dat, die hoeden daaró.'

'Ga mee, Japie, vertoon je bij meneer de commissaris. En zeg dat-ie op Koninginnedag voor niks oranje kan laten halen. Voor al de agenten.'

En de blonde Eva glimlachte geheimzinnig, de hele weg van de Binnenrotte naar het Haagse Veer. Ze was dertien jaar, maar in haar hoofdje reeds volwassen. Die fijne knul liep naast haar; die andere meiden zouden barsten van nijd. En toen de 'operatie commissaris' goed verlopen was, zei ze nog: 'Ik breng je thuis; Japie. Most ik van de baas.'

Argwanend keek Japie haar aan. Voelde dat ze loog. Maar hij wist niet wat. En voor de deur zoende ze hem vliegensvlug op zijn wang, riep: 'Omdat ik zo in de rats gezeten heb.'

Nu holde ze werkelijk weg. Japie wreef beduusd over zijn wang, terwijl hij haar nakeek.

De dag was om, de avond kon beginnen. De avond van Japies verjaardag. Hij had het mitrailleurvuur van z'n eerste baas overleefd; hij was opgebeurd door de rode kruissoldaat Krakauer. Een eerste pijl van Eros had hem een schampschot bezorgd.

Japie Drukker had zijn vuurdoop doorstaan.

Er was eens een grote drukke havenstad.

En op een dag verbrandde haar hart.

MUURBLOEM, KOM OP

Er waren eens mannen en vrouwen en zij bouwden een wereldhaven.

De gaslantarens suisden. Wierpen een naargeestig licht op de be-
regende hobbelige keien van de Dijk. Portiers met bokseursneuzen
stonden bij de ingang van danstenten en kroegen. Soms drementen
zij heen en weer, met wat verbeterde gezichten, omdat hun vrouwen
niet konden rondkomen van dat karige vaste weekloontje en die
paar centen fooi. En vrouwen kunnen soms bokseurs verslaan. Stuur-
lui, matrozen, stokers. Zij banjerden voorbij, de handen diep in de
steekzakken, de petten schuin of branieachtig op hun koppen.

Zij keken naar de bogen met de walmende vetpotjes, soms waren
het elektrische bolletjes. Dat waren de kroegen die veel volk trok-
ken. Die hun kasteleins rijk maakten.

Een grote danstent heette 'Manhattan'. Tussen een stel dubbele
deuren met spiegels stond de kassa. Als de roos van een schietschijf.
Erin een jonge vrouw met een wipneusje, een zwart fluwelen bandje
rond haar hals. Heur haar met een 'helse' lok, heur oortjes met grote
vals schitterende knoppen. Leen Jongeneel graaide een handvol
klein geld uit zijn steekzak, liet het even dansen op zijn hand, stak
zijn arm door de opening in het glas.

'Neem je centen, meid, voor vier man.'

De mollige cassière nam onverstoorbaar vier dubbelletjes en legde
er vier kaartjes voor in de plaats. Ze keek maar even naar die knappe
kerel, knipoogde éénmaal en had verder slechts aandacht voor haar
nagels.

Leen Jongeneel wenkte met een ruk van zijn hoofd naar zijn maats,
zij duwden de deuren open en traden binnen. Even bleven zij staan

om te wennen aan de blauwgrijze tabaksrook, het lawaai en het licht van de witte gasballons. Toen slenterden ze naar een tafeltje, en in het voorbijgaan bestelden zij bier aan de Duitse kastelein achter zijn toog. De man knikte stug, loerde naar hen totdat zij hadden plaatsgenomen, draaide toen zijn gepommadeerde snorren op en tapte hun bier.

Het draaiorgel verstomde. Lacherig en uitbundig, soms een beetje dromerig lieten de vrouwen zich terugbrengen naar hun plaatsen. Keken wat spijtig naar die brede schouders van de wegbanjerende cavaliers. Meestal vroegen die niet tweemaal dezelfde vrouw.

De muziek zette weer in. De eerste paren kwamen op de dansvloer, de baas ging rond om met een geoeffend goochelaarsgebaar het dansgeld te innen. Hoe en waar hij al die stuivers zo vlug weg-moffelde wist niemand. Na een paar minuten was de dansvloer vol. En zwierden de rokken.

Eén voor één stonden de mannen van Leen Jongeneel op en kozen een vrouw. Leen danste niet. Op zijn stoel hangend, de lange benen vooruit gestrekt, zijn handen in de steekzakken van zijn manchesterbroek, de zeemanspet naar voren geschoven, zodat zijn ogen onzichtbaar waren door de zware schaduwen van de glimmende klep, zo rookte hij z'n stenen zwijgertje.

Intussen bekeek hij de oudere vrouwen en de wat minder bekoorlijke meisjes, die langs de muren zaten te wachten. Ook de volgende dans liet Leen Jongeneel voorbijgaan. Nu waren alle vrouwen, op één na, gevraagd. Stil zat het overschotje te kijken, een beetje naar de vloer, een beetje naar het plafond, het warme gezichtje zo nu en dan bettend met een zakdoekje, dat zij overvloedig had besprenkeld met eau de cologne.

Leen Jongeneel keek naar haar. Zij voelde het, keek schichtig terug, sloeg de ogen neer. Bette weer het blozende gezichtje en met een ruk keek ze terzij. Ze was niet mooi. Een alledaags gezichtje van een volksmeisje. Ze was ook niet groot, wel een beetje mollig, dat bijzonder betoond werd door de pofmouwen van haar blouse en het hoge kraagje tegen het onderkinnetje.

Leen Jongeneel bleef kijken, zij schuifelde wat nerveus op haar stoel,

lepelde opeens een rozijn uit haar glaasje boerenjongens. En hij nam een forse slok bier, veegde met volle hand het schuim uit zijn jeugdige braniesnor, wipte op en slenterde naar haar toe. Toen hij voor haar stond keek zij op naar zijn eenmeternegentig en bloosde tot onder het hoge kraagje.

'Muurbloem, kom op,' beval hij.

Zij rees op, haar volle haarknoedel reikte tot onder zijn kin. Even keken haar hazelnootbruine ogen beduusd in de zijne, die zeemansgrijs waren en haar toevonkten.

Toen pakte hij haar onder de oksels, haar handen rustten op zijn schouders. Met grote passen danste hij rond. Zij kon het niet bijhouden en liet zich maar opnemen door de oersterke knuisten en rondzwieren, zoals zij als kind wel had gedaan met een touw rond een lantarenpaal.

Een tweede dans. Ook voor haar. Ook met hem. Toen begon hij te vragen.

'Wat doe je, meissie.'

'n Diensie in de Westerstraat.'

'Goed volk?'

'Best. Bij de echte ouwe rijkdom hebbie 't goed. Die beulen nie af. En staan d'rop dat je naar de kerk gaat.'

'Hoe heet je, dreumes?'

'Annelies,' fluisterde ze.

'Mot je een glaassie, bruintje?'

'Ik heb nog, da's zonde.'

'n Ijssie dan?'

'As 't ken lije,' zei ze zacht.

't Mot op, meid. Morrege gane we d'r weer uit. En aan cente op zee hebbie niks.'

'Morrege d'r uit? 't Is vliegend weer,' ze zei het angstig. En ze keek angstig.

'Kom nou, vliegend weer! Dat briessie?'

Zij zwierden voort. Stil. Hij sprak weer het eerst:

'Hebbie een vrijer?'

'Met mijn gezicht? Toe nou!'

'D'r benne d'r heel wat minder.'

'Meen je dat echt?'

'Daarom zei ik 't ommers.'

Ze boog haar hoofd. Verborg haar blos. Haar geurende kastanje-bruine haren kriebelden z'n kin.

De volgende morgen stond ze op de Willemskade. Hij zag haar toen z'n schip voorbij voer. Hij wuifde vanaf de voorplecht naar de mol-lige brunette in haar lichtblauwe katoenen dienstjapon. Met een slip van haar witte schort wiste zij tranen uit haar ogen, de banden van haar boeien kornet wapperden in de harde wind. Alsof zij jachtig wilde vluchten voor dit vreemde avontuur. Zij hield haar linkerarm omhoog, zolang totdat het schip bijna niet meer zichtbaar was. En terug in de keuken was zij voor de eerste keer brutaal tegen de keukenmeid, die haar ondervroeg over het lange uitblijven. Woedend werd haar een kom koffie toegeschoven, de keukenmeid vergat opzettelijk een verse janhagel. Maar het deerde haar niet. Ze glimlachte in zich zelf gekeerd, de ogen geloken. Gelukkig.

Zij ging niet meer dansen. Zat avond aan avond naast de keukentafel en breide kleertjes voor de zending. Alleen vrijdagsavonds las zij de wekelijkse aflevering van de stuiversroman.

Hij schreef. Eén keer. Een prentbriefkaart, bezorgd tussen de post van de heer des huizes.

En mevrouw, een statige grijze dame, sorteerde uit de post de aan haar gerichte brieven en die van het personeel. Daarom stond Annelies nu naast de secretaire van mevrouw.

Die liet haar lorgnon openspringen en terwijl ze er streng door keek, zei ze: 'Meisje, ken jij een man die Leen heet?'

'Ja, mevrouw. Ik heb 's met 'm gedanst.'

'Waar?' Het klonk alsof haar sierlijke hand op het schrijfbureautje sloeg.

Annelies zweeg. Bekennen dat ze op een woensdagavond had gedanst in een 'zaak' op de Dijk betekende ontslag.

'Waar?' 't Klonk nog dreigender.

'Op een bruiloft bij een tante. Verleden jaar. Weet u nog wel?'

Annelies jokte, ze bloosde diep.

'Zo! Ik waarschuw je dan ernstig voor deze man, meisje.'

En alsof ze een dode muis bij de staart ophield, zo gaf zij tussen duim en wijsvinger de prentbriefkaart aan haar meisje. Annelies kreeg het zo warm dat het klam werd aan haar slapen. Want op deze prentbriefkaart uit Rio de Janeiro stond de beauté de diable afgebeeld. Zeer, zeer summier gekleed in een doorzichtige sluier. En in zwarte, zware letters door een tekenpen geschreven stond: Zo denk ik an je, muurbloem. Van Leen.

Als een geslagene rende ze de kamer uit. Maar de kaart borg ze als een kostbaar juweel tussen een stapel van haar degelijke katoenen hemden, nog van het weeshuis.

Maandenlang vernam ze niets meer. Reeds begon de herinnering te vervagen, vooral door de boetpredikaties, die de keukenmeid op haar afvuurde en steevast besloot met:

'Bah, kerels, praat me d'r niet van. Me benne d'r alleen voor hullie plezier en as het hullie zo uitkomp!!'

Maar op een avond! Dreigend werd er op het keukenraam van het souterrain geklopt. De keukenmeid opende en staarde beduusd in het jolige, mannelijke gezicht van een jonge zeeman met een blonde braniesnor.

'Hé, dikke, is ze d'r?' riep Leen Jongeneel tegen de keukenmeid.

'Wie is dikke en wie is ze!' schreeuwde ze strijdlustig terug.

'Ze, da's Annelies en die dikke zoek je maar in de spiegel.'

Annelies stond onmiddellijk naast de keukenmeid. En fleemde:

'Magtie effe binne?'

De grijze zeemansogen deden de keukenmeid plotseling iets.

'Ja,' zei ze moederlijk, 'ik gaat wel effe in de bijkeuke.'

Na een halfuur kwam ze terug in haar domein. Zei:

'Nou is 't genog. Nou krijge jullie koffie. En jij, zeeman, demp je bassie want ik wil geen herrie met mevrouw.'

Twee gelukkige jonge mensen en een ouder wordende vrijster die gelukkig was om een geluk dat zij niet gekend had.

Windkracht tien. Het loeide en bulderde over de Maas, over de stad. In ijelende vaart rolden de golven, hun schuimkoppen dartelden over elkander. Steigerende sleepboten te hulp naar losgeslagen trampvaarders, politieboden op zoek naar beurtschippers in nood. En daar overheen slagregens in tropische buien.

Bezorgd keek het havenpersoneel naar de peilschalen. Het water liep op. Vloed en noordwester, de oude vijanden van de stad in volle aanval. En tegen de avond stond het water, het bloed van Rotterdam, tot de kaderanden van de Boompjes, de Leuvehaven, de Wijnhaven, het Haringvliet. En aan de overkant in Maas- en Rijnhavens.

Mannen verlieten hun huizen. Jekkers aan, petten diep getrokken over de hoofden. Nu zelfs geen pruim achter de wangen, geen stenen zwijgertjes in de mond. Voor de zoveelste maal vocht de stad tegen vliegend weer. Voor de zoveelste maal overlegden zij met afgebeten losse woorden of ze de straten en steegjes moesten gaan afstoppen met zakken zand. Al de lage plekken op de zeewering, naar oost en west.

Centimeter na centimeter steeg het water. De kaden stonden blank, kelders waren ondergelopen, in de gelijkvloerse pakhuizen bedierf de opslag. Schoorstenen, dakpannen, ze tuimelden in de vloed, bijna geruisloos verzwolgen. En tussen de vrouwen stond Annelies. De wollen omslagdoek rond 't natberegende gezichtje, de wollen kousevoeten in klompen.

Haar tranen mengden zich met de striemende regen, haar kinnetje trilde, hoewel zij haar kaken opeen klemde.

'Waarom bler je, meid,' vroeg een oudere vrouw.

'Hij leit te stampe voor de Hoek. Met een graanboot uit Bonnezers.'

'Je kerel of je knuffel?'

'Me kerel. Eén torn van acht maanden. Twee dage na 't stadhuis heb ik 'm maar gehad,' snikte Annelies, het hoofd gebogen.

'Kop op, meid, me eerste kerel hebbe ze tweemaal van de Bretonse rotsen geplukt. De derde keer was 't raak. Nou, een jaar griene en ik kreeg weer een ander. Ook zo'n goeie. Wat maak't uit.'

'Alles. Hij is 't. Ik wil 'm niet verspelen,' ze kon bijna niet meer

praten, zo wurgde het in haar keel.

'Niks maakt het uit as je weer een goeie terug krijgt. Die dooie en die levende bennen één geworde,' hield die vrouw vol.

'Mens, hou je smoel,' gilde Annelies.

'Toch krijgje straks een bakkie koffie van me,' vergoelijkte de vrouw, 'hij komp wel binne, meid.'

De graanboot kwam binnen. Met drie zieken aan boord. Eén ervan was Leen Jongeneel. Zij brachten hem onmiddellijk op een brancard naar het ziekenhuis Coolsingel. En zo vond ze hem. Afgetuigd door de gele koorts die hij in Argentinië had doorgeziekt.

'Je heb niks meer an me,' zei hij, 'je ken van me af. Een verlamde kerel is niks voor een jong wijf.'

Hij glimlachte zelfs niet. Zij wel. Haar antwoord was kort.

'Ken niet verdomme, we klaren 't wel. Voor goed en voor slecht zeggen de Britten. Jouw wijf kiest niet. Ik neem 't.'

Toen glimlachte hij ook.

Een maand later mocht ze hem afhalen. Hij zat al te wachten in het invalidenwagentje dat z'n maats voor hem hadden gekocht. Ze streek hem alleen maar even over zijn haar, hij nam haar hand en zoende de toppen van haar vingers. Zij reed hem naar buiten, door de tuin, naar de Coolsingel. Daar wachtte ze even zodat hij wennen kon aan de buitenlucht en het drukke verkeer van sleperskarren en handwagens. Zij boog zich iets terzij, zodat zij zijn profiel kon zien. Zag de gelukkige glimlach, zag zijn gedachten. Thuis en een wijf. Toen hoorde hij achter zich haar stem. Zacht en vastberaden. 'Je muurbloem is opgekomen voor de wacht. Voor je hele leven.'

Er waren eens mannen en vrouwen en zij bouwden een wereldhaven.

IZZUDAAR

M. WERTHEIM is in onze letteren een merkwaardige figuur. Hij behoort tot geen enkele school of groep, hij is nergens bij aangesloten, hij is 'alleen maar' verteller. In de middeleeuwen zou hij waarschijnlijk sprookspreker zijn geweest. Nu is hij een eerzaam zakenman die op zijn vijftigste jaar ineens te voorschijn kwam met de veelgeprezen roman *Isaïc de Fuentes*, die hij liet volgen door *Vorst van de ballingschap* (dat een pers kreeg zoals aan een roman zelden te beurt valt), *De soete bazinne*, *De laatste Levano* en *Banvloek*.

Intmiddels had de schrijver zich ook begeven op het terrein waartoe zijn verteltrant hem als het ware had voorbestemd: dat van het korte verhaal.

Het korte verhaal bloeit niet in Nederland, zegt men, en men wijt dit onder meer aan de geringe publikatiemogelijkheid. Maar ook hierin is deze auteur een unieke figuur: hij schrijft verhalen die wél gedrukt worden . . .

IZZUDAAR is – na *Prenten aan de galg* – de tweede verzameling van deze verhalen. Ook in deze bundel voert de schrijver zijn lezers terug naar een tijd die alleen het verhaal nog levend kan houden. Weemoedig, eerlijk, soms ook ironisch, vertelt hij over het kleine en grote lief en leed, van een generatie die verdwenen is, van een volk dat men niet meer kent.

De vele duizenden bewonderaars van Wertheim zullen in deze bundel zeker niet teleurgesteld zijn. Ook nu weer versterkt hij zijn reputatie als de unieke meesterverteller.

ELSEVIER PAPERBACKS